

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 16: Historie

Španělská chřipka v Prostějově Spanish flu in Prostějov

Autor: Markéta Janíková

Ročník: sexta 2022/2023

Škola: Cyrilometodějské gymnázium, základní škola a mateřská škola
v Prostějově, Komenského 17, 796 01 Prostějov

Kraj: Olomoucký

Konzultant: Mgr. Martina Kubíčková

Prostějov 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci SOČ vypracovala samostatně a použila jsem pouze prameny a literaturu uvedené v seznamu bibliografických záznamů.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze soutěžní práce SOČ jsou shodné.

Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších předpisů.

V Prostějově dne

podpis:

Poděkování

Děkuji Mgr. Martině Kubíčkové za veškerou pomoc při psaní mé práce. Také děkuji Muzeu a galerii v Prostějově, zvláště pak paní Petře Hubáčkové za umožnění nahlédnutí do muzejního archivu. Dále pak děkuji paní Daně Bílé, DiS. za umožnění návštěvy matričního úřadu města Prostějova.

Anotace

Má práce se zabývá zmapováním rozsahu španělské chřipky v Prostějově.

V teoretické části práce jsou uvedeny pojmy: chřipkový vir, chřipka a její příznaky a komplikace, dále pak okolnosti pandemie španělské chřipky se zaměřením na české země. Dále je zde popsán nejasný původ španělské chřipky a její rozšíření po světě, historie pandemie ve vlnách v letech 1918-1920. Je zde vysvětlena prevence během španělské chřipky, karanténní opatření a léčba. V praktické části je popsána situace během pandemie španělské chřipky v Prostějově na základě informací z dobového regionálního tisku, školních kronik, archivního materiálu města Prostějova a Pamětí tehdejšího prostějovského starosty MUDr. Ondřeje Přikryla. V této části je také uveden pokus o rekonstrukci počtu obětí španělské chřipky v Prostějově.

Klíčová slova: španělská chřipka, Prostějov, české země, pandemie, 1918-1920, zápal plic

Annotation

My thesis deals with mapping the scope of the Spanish flu in Prostějov.

In the theoretical part of the thesis, the terms: influenza virus, influenza and its symptoms and complications, as well as the circumstances of the Spanish flu pandemic with a focus on the Czech lands, are presented. Furthermore, the unclear origin of the Spanish flu and its spread around the world, the history of the pandemic in waves in 1918-1920 are described here. Prevention during the Spanish flu, quarantine measures and treatment are explained here. The practical part describes the situation during the Spanish flu pandemic in Prostějov based on information from the regional press of the time, school chronicles, archival material of the city of Prostějov and the Memoirs of the then mayor of Prostějov MUDr. Ondřej Přikryl. This section also presents an attempt to reconstruct the number of victims of the Spanish flu in Prostějov.

Keywords: Spanish flu, Prostějov, Czech lands, pandemic, 1918-1920, pneumonia

Obsah

Úvod.....	6
1 METODIKA.....	8
2 CHŘIPKA.....	9
2.1 Chřipkový vir	9
2.2 Příznaky a další problémy u chřipky.....	9
2.2.1 Epidemiologie a příznaky chřipky	9
2.2.2 Příznaky u španělské chřipky	10
3 HISTORIE CHŘIPKY	11
3.1 Historie epidemií chřipky.....	11
3.2 Chřipka a její jména	11
3.3 Historie objevu chřipkového viru.....	11
4 ŠPANĚLSKÁ CHŘIPKA 1918–1920	13
4.1 Průběh pandemie	13
4.1.1 Původ španělské chřipky	13
4.1.2 Průběh pandemie ve vlnách	13
4.2 Prevence, karanténní opatření a léčba v letech 1918-1920.....	13
4.2.1 Prevence před chřipkou a karanténní opatření.....	13
4.2.2 Léky a léčba španělské chřipky	14
4.3 Začátek pandemie španělské chřipky ve světě a její šíření do Evropy	15
4.3.1 Chřipka v Číně	15
4.3.2 Chřipka v Americe.....	16
4.3.3 Rozšíření přes moře	16
4.4 Španělská chřipka v Evropě.....	17
4.4.1 Chřipka na bojištích 1. světové války.....	17
4.4.2 Chřipka ve Španělsku	18
4.4.3 Podzim 1918	18
4.4.4 Třetí vlna – jaro 1919.....	19
4.4.5 Čtvrtá vlna – jaro 1920	19
5 ŠPANĚLSKÁ CHŘIPKA V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	20
5.1 První a druhá vlna – léto a podzim 1918.....	20
5.1.1 Léto 1918	20
5.1.2 Září 1918.....	20
5.1.3 Říjen 1918.....	20
5.1.4 Listopad a prosinec 1918	21

5.2	Třetí vlna – jaro 1919	21
5.3	Čtvrtá vlna – jaro 1920.....	22
6	ŠPANĚLSKÁ CHŘIPKA V PROSTĚJOVĚ.....	23
6.1	Španělská chřipka v prostějovských novinách.....	23
6.1.1	Prostějovské noviny v letech 1918-1920	23
6.1.2	Září 1918.....	23
6.1.3	Říjen 1918.....	23
6.1.4	Listopad 1918	25
6.1.5	Prosinec 1918.....	26
6.1.6	Třetí vlna – jaro 1919.....	26
6.1.7	6.1.7 Čtvrtá vlna – jaro 1920	26
6.2	Španělská chřipka v prostějovských školách	26
6.3	Španělská chřipka z pohledu městské správy a tehdejšího starosty MUDr. Ondřeje Příkryla.....	28
6.4	Pokus o rekonstrukci počtu obětí v Prostějově	29
6.4.1	6.4.1 Obecné informace o Prostějově v letech 1918-1920	29
6.4.2	Příčiny úmrtí a počet obětí v Prostějově.....	30
	Závěr	39
	Seznam použitých zdrojů.....	41
	Přílohy.....	45

Úvod

Během pandemie covidu-19, která zaskočila svět v roce 2020, se znovu začalo mluvit o pandemii španělské chřipky, někdy také nazvané „španělka“. Pandemie covidu-19 se časově téměř kryla se stým výročím pandemie španělské chřipky. Tyto dvě pandemie byly v médiích velmi často srovnávány a díky tomu pandemie španělské chřipky opět vstoupila do povědomí lidí. O španělské chřipce již bylo napsáno mnoho prací, které se věnují jejímu důkladnému popisu a vlivu na konec první světové války a poválečné období. Mnoho prací se také věnuje srovnání pandemií, které svět v minulosti zasáhly. Většina prací se však španělskou chřipkou zabývá pouze z celosvětového pohledu. Při hledání informací jsem našla knihu *Španělská chřipka: příběh pandemie z roku 1918* a dizertační práci *Pandemie španělské chřipky 1918/19: se zvláštním zřetelem na České země a středoevropské poměry* od autora Harald Salfellnera. V dizertační práci uvádí rekonstrukci počtu obětí během pandemie španělské chřipky v Praze. Po přečtení těchto prací jsem se rozhodla, že popíšu průběh pandemie v Prostějově, ve městě, ve kterém studuji.

Cílem mé práce je tedy pokusit se o co nejpřesnější zdokumentování situace během pandemie španělské chřipky v letech 1918-1920 v Prostějově a o rekonstrukci počtu obětí španělské chřipky v Prostějově.

Na začátku práce jsem se věnovala chřipce, chřipkovému viru, příznakům a dalším komplikacím spojeným s onemocněním chřipkou. V této kapitole jsem se také zabývala typickými znaky španělské chřipky, kterými se lišila od běžné chřipky. Další kapitola mé práce popisuje historii chřipky, zde jsem se zabývala epidemiemi chřipky, které proběhly v minulosti. Také jsem zde zmínila rozličná historická pojmenování pro chřipku a popsala historii objevu chřipkového viru. V následující kapitole jsem se uceleně věnovala pandemii španělské chřipky. V první části této kapitoly jsem popsala původ a průběh pandemie. Dále jsem se věnovala prevenci, karanténním opatřením a léčbě. Poté jsem se zabývala samotným začátkem pandemie španělské chřipky ve světě, jejím šířením do Evropy prostřednictvím lodní dopravy a jejím následným rozšířením po našem kontinentu. V poslední kapitole teoretické části jsem chronologicky popsala situaci během pandemie španělské chřipky v českých zemích.

V praktické části jsem se věnovala sběru informací o situaci v městě Prostějově. Důležitým zdrojem, který mi poskytl celkový pohled na tehdejší dobu, byl regionální dobový tisk z let 1918-1920, do něhož jsem nahlédla v archivu Muzea a Galerie v Prostějově. Také jsem vycházela z kronik prostějovských škol, které jsem našla na Digitálním archivu Zemského archivu v Opavě. Dále jsem báda v archivu města Prostějova ve Státním okresním archivu v Pamětech MUDr. Ondřeje Přikryla, tehdejšího prostějovského starosty, a v záznamech ze schůzí městské rady. V druhé části své praktické části jsem se věnovala rekonstrukci počtu obětí během pandemie španělské chřipky v Prostějově. Zde jsem vycházela z neživých matrik zemřelých z území města Prostějova a z živé matriky zemřelých nemocnice Milosrdných

bratří. V této části jsem uvedla souhrnný počet obětí na akutní respirační onemocnění v jednotlivých letech pandemie a srovnávacím roku 1913 podle jednotlivých příčin. Pro tuto kapitolu jsem také vytvořila grafy z nasbíraných dat o obětech, které ilustrují průběh pandemie v Prostějově.

1 METODIKA

Nejprve jsem se obecně seznámila s tématem španělské chřipky. Poté jsem si vybrala oblast města Prostějova, kterou jsem se rozhodla ve své praktické části zpracovávat ve spojitosti s pandemií španělské chřipky.

Následně jsem navštívila archiv Muzea a galerie v Prostějově, kde jsem získala dostupné informace z prostějovského tisku v letech 1918-1920. Tyto informace jsem použila v kapitole 6.1. Články z prostějovských týdeníků jsem dokumentovala pomocí fotografií, které přikládám v obrázkové příloze své práce.

Dále jsem zjistila, že na digitálním archivu Zemského archivu v Opavě se nachází školní kroniky prostějovských škol v letech 1918-1920. V těchto kronikách jsem objevila zmínky o situaci, která v prostějovských školách panovala během pandemie španělské chřipky. Získané informace jsem zpracovala v kapitole 6.2.

Následně jsem navštívila Státní okresní archiv města Prostějova, kde mi bylo umožněno bádát v zápisech městské rady a městského zastupitelstva z roku 1918, dále také v Pamětech tehdejšího starosty MUDr. Ondřeje Přikryla, který si vedl podrobný deník. Dále jsem mohla nahlédnout do fondu archivu města Prostějova, kde se nachází politické vyhlášky z let 1918. Všechny tyto informace jsem zpracovala ve své praktické části.

Dále jsem bádala v neživých matrikách zemřelých, které jsou zveřejněné na internetových stránkách Moravského zemského archivu a Národního archivu. V matrikách jsem postupovala chronologicky, nejprve jsem začala rokem 1918 v lednu a skončila jsem rokem 1920 v prosinci. Poté jsem pro srovnání hledala i v matrikách z roku 1913, který byl předválečný. V matrikách jsem vyhledávala informace týkající se španělské chřipky, především příčinu smrti, věk zemřelého, pohlaví, datum úmrtí a zda tato osoba zemřela v nemocnici nebo ne. Dále jsem kvůli pozdější orientaci v matrice zapisovala číslo stránky, křestní jméno zemřelého a číslo, pod kterým byl v matrice zaznamenán.

Dále jsem zjistila, že matrika patřící k nemocnici Milosrdných bratří (9586) je stále ještě živá, proto se nachází na Magistrátu města Prostějova a není zveřejněná na internetových stránkách. Bylo mi umožněno do této matriky nahlédnout. Získané informace jsem zapsala do předešlé tabulky. Poté jsem bádala i v matrice židovské obce, která je také zveřejněna na internetových stránkách. Tam bohužel nebyly uvedené informace o příčině smrti, proto jsem nemohla určit, zda byla chřipka příčinou úmrtí obyvatel židovské obce.

Na závěr jsem informace získané z matrik zpracovala do Excel tabulek, ze kterých jsem poté vytvořila grafy, které jsou v poslední části mé praktické části 6.4.

2 CHŘIPKA

2.1 Chřipkový vir

Viry, které způsobují chřipku, patří do čeledi Orthomyxoviridae. Viry jsou tři typů A, B a C. Typ A a B se řadí do rodu Influenzavirus, virus typu C se od ostatních typů odlišuje, proto patří do jiného rodu. Viry typu A jsou nakažlivé nejen pro člověka, ale i pro jiné savce jako např. pro prasata, tuleně a koně, dále také pro domácí a divoké ptáky. (Kaufmanová, 2011, str. 20)

Viry jsou obalené lipoproteinovou dvojrůvkou, která se utvořila z povrchové membrány hostitelské buňky. Genetická informace chřipkových virů je uložena v jednovláknové RNA, složená ze samostatných segmentů, které jsou zapotřebí pro výměnu genetické informace. Na povrchu virů typu A a B je hemaglutinin (H), který vyrůstá z lipoidního obalu viru a podobá se tyčince, a také neuraminidáza (N), enzym houbovitého tvaru. Vir se pomocí hemaglutininu přichycuje k cílové buňce a neuraminidáza uvolňuje nově vytvořené virové partikule z hostitelské buňky. (Machala, 2009)

U virů chřipky je známých 9 typů neuraminidázy a 16 typů hemaglutininu, u lidí se z nich vyskytuje 5 typů hemaglutininu a 2 neuraminidázy. U virů typu A a B každoročně probíhají malé bodové změny aminokyselin buď jen u hemaglutininu nebo u neuraminidázy. Tato změna se nazývá drift a je důvodem každoročních změn antigenních vlastností chřipkových virů. U chřipky typu A se jednou za několik let tyto vlastnosti změní více a důsledkem toho pak dochází k celosvětové pandemii, jako to bylo v případě španělské chřipky. Tato změna se nazývá shift. (Kaufmanová 2011, str. 31) Španělská chřipka měla antigeny H1N1, asijská chřipka pak H2N2 a hongkongská chřipka H3N2. (Machala 2009)

2.2 Příznaky a další problémy u chřipky

2.2.1 Epidemiologie a příznaky chřipky

Onemocnění se přenáší kapénkovou infekcí nebo přímou manipulací s kontaminovanými předměty (podání rukou, držadla v MHD, použité kapesníky). Nemoc se mezi populací rozšiřuje velmi rychle, sezonně může postihnout až 10 % světové populace. V době pandemie chřipky jí může celosvětově onemocnět až 50 % lidí. Její inkubační doba je jeden až dva dny. (Kaufmanová 2011, str. 32)

Chřipka se projevuje náhlou únavou celého těla a malátností. Poté následuje vysoká horečka 39° až 41° Celsia, ke které se přidává zimnice, velmi silné bolesti hlavy, svalů a kloubů. U většiny případů chřipky se vytvoří zánět sliznic hrtanu, průdušnic a průdušek, který provází dráždivý kašel bez tvorby hlenu, velké bolesti hrudníku a chrapot. Nemocným slzí oči, mají vyschlou nosní sliznici, proto často kýchají, ale rýma není jedním z příznaků chřipky. Obličej

postižených osob je rudý a oteklý, kůže horká a suchá. Mezi dětské symptomy patří i zánět středního ucha. (Kaufmanová 2011, str. 36-38)

Léčba chřipky trvá 1 až 2 týdny, pokud se neobjeví další problémy spojené s onemocněním, v tom případě to může trvat déle. Chřipka může být smrtelná pro slabé a chronicky nemocné pacienty. Jedinou preventivní ochranou před chřipkou je sezónní očkování, díky kterému dochází k snížení výskytu chřipkového onemocnění a také k menšímu počtu úmrtí u rizikových osob. (Kaufmanová 2011, str. 44) Zdraví lidé, kteří jsou nějak oslabeni, jako např. těhotné ženy nebo velmi malé děti mohou mít další komplikace, které se pojí s chřipkou, jako např. bronchitida (zánět průdušek) nebo zápal plic neboli pneumonie. Pneumonie u chřipky může být virová, která se velmi rychle rozvíjí, zhoršuje se u ní kašel a také může dojít k modráni kůže. Druhým typem je bakteriální zápal plic, který je méně agresivní než virový a je způsoben převážně streptokoky nebo pneumokoky. (Salfellner 2021, str. 22)

2.2.2 Příznaky u španělské chřipky

Španělská chřipka měla stejný nástup jako normální sezónní chřipka, tedy velkou únavu celého těla, bolesti kloubů a svalů. Španělskou chřipku pak doprovázely ještě extrémní bolesti hlavy a vysoká horečka. Bolest hlavy byla natolik velká, že postižení chřipkou sebou na posteli házeli z jedné strany na druhou a svírali si hlavu v ruku. Po dvou nebo třech dnech došlo k ustoupení horečky, avšak zbylé symptomy trvaly asi ještě týden. Po náhlém zlepšení nemoci se mnoho lidí vrátilo k normálním činnostem, toto zlepšení se ukázalo jako klamné, protože se za nedlouho nemoc opět vrátila, a to s novou silou. (Salfellner 2021, str. 20-21) Navíc pak mohlo dojít i k dalším komplikacím jako např. zápal plic. Španělská chřipka se u některých pacientů projevovala častým krvácením z nosu, mohla se také projevovat krvácením všech orgánů těla, jako např. krvácení plic, mozku, žaludku, střev nebo dělohy. Toto krvácení spolu s poklesem krevního tlaku a vysokými teplotami mohlo způsobit smrt v šoku. Ke španělské chřipce se navíc mohly přidat další komplikace jako např. zánět ledvin, zánět svalu srdečního, zápal plic. (Salfellner 2021, str. 24-25)

Španělská chřipka nejčastěji postihovala lidi v produktivním věku od 15 do 40 let. Španělská chřipka kosila v hojnějším počtu ty, kteří byli ve skvělé fyzické kondici, než slabé a staré lidi. Převážná většina obětí španělské chřipky byli pacienti mladší 65 let. Úmrtnost v dobře živeném a neutrálním Švýcarsku byla vyšší než v poválečně oslabeném Německu. Nadprůměrná mortalita obyvatelstva mohla být zapříčiněná až sekundární infekcí, jež zapříčinila pneumonii. Avšak je pravděpodobné, že mnoho lidí umřelo i na samotnou primární infekci při napadení plic chřipkovým virem. (Salfellner 2021, str. 25)

3 HISTORIE CHŘIPKY

3.1 Historie epidemií chřipky

Pandemie chřipky z 1918-1920 je nejznámější pandemií chřipky. První zmínka o nemoci odpovídající vlastnostmi chřipce pochází již od Hippokrata z roku 412 před n. l. (Kaufmanová 2011, str. 32-35) První záznamy o pandemii chřipky jsou z let 1173-1174. Ve 13.-15. století prošlo Evropou 7 pandemií. V 16.-19. století bylo celosvětově zaznamenáno asi 20 pandemií chřipky, jako např. chřipka z roku 1593, která se objevila v Evropě, další epidemie byla v roce 1694. Největší známou pandemií 18. století byla pandemie, která prošla Ruskem a Pruskem v roce 1781 a pokračovala dál do západní Evropy. (Čiampor 2012) Ruská chřipka, která zasáhla Evropu 1889, byla ve své době nejsmrtelnější chřipkou, kterou překonala už jen španělská chřipka. Ta přišla po 1. světové válce, kdy byli lidé oslabení z válečného strádání a hladu. Trvala až do roku 1920 a vyžádala si až 50 milionů obětí. Téměř polovina obětí byla ve věku 20-40 let. V letech 1957-1958 proběhla epidemie asijské chřipky, pak letech 1968-1969 byla epidemie, která přišla z Hongkongu. V roce 2009 zasáhla svět mexická neboli prasečí chřipka. (Stuchlý 2021, str. 29-34)

3.2 Chřipka a její jména

Latinské pojmenování chřipky (influenza) vychází z latinského slova *influentia*, které znamená vliv. Ve středověku panovalo přesvědčení, že za nemoc mohly nepříznivé astrologické vlivy, proto pak nemoc nazývali *Influentia astrorum*. V Itálii měli za to, že je chřipka způsobená vlivem chladu, proto ji začali označovat jako *Influenza di freddo*. V 16. století v Německu byla chřipka označována mnoha různými názvy, které odkazovaly na tehdy domnělé původce, jako třeba *Spanischer Pips* (španělský tipec), *Haanenzips* (kohoutí tipec), *Schaffskrankheit* (ovčí kašel) nebo *Behaimischer Schafpiffs* (český ovčí tipec). V 18. století se pro chřipku používá označení *Influenza*. Od 19. století je chřipka nazývána jako *Grippe*, tento pojem může mít základy ve francouzském slovesu *gripper*, které znamená zachvátit nebo chytit, odkazuje na velmi rychlý nástup nemoci. Podobný význam má hornoněmecké sloveso *gripan*. České označení chřipka je pravděpodobně odvozené od slova chraptět. (Salfellner 2021, str. 10-15)

3.3 Historie objevu chřipkového viru

Chřipka je virového původu, vir má velikost 90 nanometrů a lze jej určit pouze pomocí elektronového mikroskopu. Ten byl ovšem vynalezen až v roce 1931 německým fyzikem Ernstem Ruskou.

Ruská chřipka z let 1889-1890 k sobě přitáhla velkou vlnu pozornosti. Zajímal se o ni i poznaňský lékař Richard Pfeiffer, který v roce 1892 zveřejnil teorii o původci chřipky. Měla jím být bakterie, která se vyskytuje v horních cestách dýchacích a způsobuje závažné záněty.

Jeho teorie byla celosvětově přijata, přibývalo lékařů, kteří učinili totožný objev jako Pfeiffer. V létě 1918, kdy se rozšířila španělská chřipka, se opět objevuje zdánlivý původce influenzy, avšak přibývá i nemocných chřipkou, u kterých se tato bakterie nenachází. Pfeifferovi protivníci začali prosazovat teorii o tom, že pravým původcem nemoci je neviditelný mikroskopický virus, který nemohou spatřit pod optickým mikroskopem. Virus, ke kterému se později může přidat i nákaza bakterií, způsobující smrtelné zápalý plic, tatáž kterou objevil a označil jako původce Pfeiffer. Po zdokonalení technologií v medicíně dochází k postupnému vyvracení Pfeifferovy teorie o influenze. A již v roce 1933 anglický vědec W. Smith v elektronovém mikroskopu poprvé spatřil viry způsobující toto smrtelné onemocnění. (Salfellner 2021, str. 16-19)

4 ŠPANĚLSKÁ CHŘIPKA 1918–1920

4.1 Průběh pandemie

4.1.1 Původ španělské chřipky

Dodnes není jasné, kdy ani kde se začala španělská chřipka šířit. Jedna z teorií naznačuje, že se vir H1N1 rozšířil již v roce 1915, ale ještě nebyl schopen pandemicky se šířit. Tuto teorii podporuje fakt, že již od prosince 1915 začíná stoupat počet obětí na pneumonii nebo chřipku. V únoru 1916 se objevuje zvýšený počet případů chřipky v rakouském vojsku a nedlouho poté se zvyšuje i v základnách ve Flandrech. V zimě na přelomu let 1916 a 1917 onemocní chřipkou mnoho obyvatel Vídně. Nejen Evropa je postižená nenápadnými epidemiemi, chřipka se ve větším množství začala objevovat například v Argentině, v Číně nebo v amerických vojenských táborech jako byl Fort Riley v Kansasu. Není tudíž jasné, odkud se v roce 1918 začala šířit její smrtelná podoba, která zasáhla celý svět. (Salfellner 2021, str. 37-38)

4.1.2 Průběh pandemie ve vlnách

První vlna španělské chřipky byla poměrně mírná. Objevila se na jaře a na počátku léta 1918 v Evropě a USA. (Turek 2020) Při této vlně nebyla zaznamenána vysoká úmrtnost a jednalo se spíše o lokální epidemie různé intenzity. Na konci léta a na podzim roku 1918 vypukla s novou silou druhá vlna, která se vyznačovala velmi vysokou mortalitou, ustoupila již v listopadu 1918, avšak je považována za nejhorší vlnu celé pandemie. V lednu a únoru 1919 byla zpozorována třetí vlna, která je opět spojována s velkou mortalitou. Začátkem roku 1920 se nečekaně na mnoha místech objevuje čtvrtá vlna španělské chřipky, která nebyla již tak nebezpečná jako chřipka z podzimu 1918, přesto si vyžádala více obětí než v roce 1919. (Salfellner 2021, str.39-40)

4.2 Prevence, karanténní opatření a léčba v letech 1918-1920

4.2.1 Prevence před chřipkou a karanténní opatření

Jako prevence před chřipkou bylo doporučováno vyhýbat se velkému počtu lidí v uzavřených místnostech a omezit styk s rodinami, které byly již nakažené. Dále bylo doporučováno, aby se nejezdilo hromadnou městskou dopravou. Neměli se navštěvovat nemocnice, kde hrozilo největší nebezpečí nákazy chřipkou. Bylo také velmi důkladně doporučováno lidem, kteří se necítí dobře, aby zůstali doma a počkali, jak se bude nemoc vyvíjet. Úřady lokálně uzavíraly školy, to ale šíření chřipky nezastavilo, protože děti se mezi sebou potkávaly stejně jako předtím. Byl nařízen zákaz shromažďování velkého počtu lidí, jako jsou trhy, lidová shromáždění, veletrhy. V některých oblastech byly také zrušeny mše. V *Prager Tagblattu* se 18. října 1918 psalo: „*Ujasněme si jen celý proces: Někdo zakašle, zdvořile si zakryje ústa*

rukou, vyplivnuté zárodky infekce se rozmnoží díky tělesnému teplu jeho dlaně milionkrát, pak do jisté míry zaschnou. Při každém podání ruky jsou předány před námi stojícímu člověku.“ Lidé byli vybízeni k tomu, aby se od teď zdravili pouze pokývnutím hlavy. Mluvílo se o tom, že chřipka se šíří prostřednictvím špinavých bankovek, knih v knihovnách nebo veřejných telefonů. (Salfellner 2021, str. 48-50)

U nás stejně jako v celém Rakousku-Uhersku nebylo nošení ochranných pomůcek a roušek zavedeno ani nařízeno. Ve Francii a ve Švýcarsku lékaři využívali roušky nebo gázu, které se dávaly přes dýchací cesty. Jako prevence před chřipkou bylo doporučované kloktání některých dezinfekčních prostředků jako byl např. roztok hypermanganu, který se měl kloktat dvakrát denně. (Salfellner 2021, str. 50)

Na podzim roku 1918 byly největšími epicentry chřipky v Americe velká města. V Bostonu bylo uzavřeno téměř 300 škol, divadla, koncertní sály a kina. V New Yorku byly zřizovány provizorní nemocnice, k zavření škol ale nedošlo. V Chicagu na konci září prohlašoval dr. John Dill Robertson, že by měla policie zatknout každého, kdo „otevřeně“ kašle na veřejných místech a nechrání si ústa rouškou nebo maskou. Zde také byly zavřeny bary, výčepy a herny. Školy ale zůstaly otevřené. Chřipka se rozšířila z Chicaga do San Franciska, tam 24. 9. 1918 přijali opatření ve formě vyhlášky o používání masek. Policie dohlížela na to, aby lidé masky opravdu používali. Lidé, kteří toto nařízení nedodržovali, byli zatčeni a byla jim dána pokuta 5 až 10 dolarů. S touto vyhláškou nesouhlasila jistá advokátka, která prohlašovala, že starosta touto vyhláškou porušil Ústavu. Policie dohlížela na nařízení tak bedlivě, že byl zatčen i starosta a zdravotní pověřenec, kteří byli bez masky, a i oni museli zaplatit pokutu. Nařízení o nošení masek trvalo až do 21. 11. 1918, kdy po zrušení této vyhlášky se po ulicích válely tisíce masek, které lidé odhodili. Starosta se pak ještě snažil dosáhnout dobrovolného nošení ochranných pomůcek, ale to už nebylo veřejností podporováno.

V celé Americe pomáhal složitou situaci zvládnout Červený kříž, který se staral o nemocné, o děti nemocných rodičů. Jeho dobrovolníci šli v San Francisku masky na ochranu dýchacích cest. (Salfellner 2021, str. 108-117)

4.2.2 Léky a léčba španělské chřipky

Medicína v období španělské chřipky učinila od poslední větší epidemie chřipky v letech 1889-1890 pokroky v oblastech chirurgie, bakteriologie, navíc se zlepšila hygiena. Důvodem zkolabování celého zdravotnického systému byla pravděpodobně válka, protože mnoho lékařů se nacházelo na frontě, a navíc jim byl pravděpodobně odváděn větší podíl léčiv, které byly na trhu. Katastrofická zdravotnická situace byla dále zapříčiněna nedostatkem informací v oboru virologie a epidemiologie, kterými nyní disponujeme, neexistovala antibiotika. Za třetí celá situace byla zhoršena celkovou poválečnou chudobou, protože si lidé nemohli dovolit léky. Na chřipku během podzimu 1918 nezabíraly žádné v té době známé léky, proto

se začalo přistupovat i k alternativní léčbě (přírodní, homeopatie, hydroterapie, hypnóze a sugesci)

Lidem postiženým chřipkou byly doporučovány horké koupele, lázně, potní a Priessnitzovy kúry, teplé zábaly a obklady, které byly většinou neúčinné. Lékaři předepisovali léky, které byly známé z předešlých epidemií, ale byly již trochu zastaralé a běžně se nepoužívaly jako např. malafebrin, kreosot, vioform. Na snížení horečky se používal chinin, což je alkaloid, který se získával z chinovníku, pak také další antipyretika jako např. salipyrin, antifebrin a antipyrin. (Salfellner 2017, str. 59-61) Nejvíce používaným lékem na sražení vysoké teploty byl aspirin, ten se pak během pandemie stal v Rakousku-Uhersku nedostatkovým zbožím. Jedna jeho tableta měla během podzimu 1918, tedy v době poválečného nedostatku, stejnou cenu jako 1,5 kg brambor. (Salfellner 2021, str. 106) Na zmírnění velmi dráždivého kašle lékaři u těžkých případů používali omamné látky jako morfium, opium, kokain nebo heroin. Jednou z příčin úmrtí spojené s chřipkou byla dysfunkce srdeční činnosti, která nastávala při závažných případech pneumonie. Lékaři se snažili předejít zástavě srdce používáním kofeinu, strychninu, kafru a adrenalinu. Inhalace kyslíku nebyla během pandemie chřipky příliš využívaná. U těžkých případů se zkoušelo experimentovat se séry, která se již dříve osvědčila u záškrtu a neštovic, avšak bez žádného úspěchu. Lékaři zkoušeli pacientům ve vážném stavu nasadit i lék používaný proti syfilidě. Kvůli otokům plic u pacientů se někteří lékaři vraceli k pouštění žilou, což bylo někdy prováděno nehumánně, přičemž byla céva rozříznutá nožem, krev se nechávala volně stékat do nádoby a příliš se nedbalo na množství krve, kterou pacient ztratil. (Salfellner 2021, str. 79-84)

4.3 Začátek pandemie španělské chřipky ve světě a její šíření do Evropy

4.3.1 Chřipka v Číně

V závěru roku 1917 v Číně propukla vlna rychle se šířícího onemocnění, které postihovalo dýchací cesty a způsobovalo pneumonii. Čínou se šířily fámy o takzvaném plicním moru, ale u obětí se původce tohoto onemocnění neprokázal. Pomocí přísných karanténních opatření se západní lékaři snažili ochránit před nákazou velké přístavy a města podél železnice. Tato epidemie trvala až do jara 1918. Čína ve světové válce podporovala Velkou Británii poskytnutím velkého množství nájemních dělníků, kteří byli posíláni jako pomocná síla na francouzské linie, kde vykonávali pomocné práce. Tito dělníci byli shromažďováni na britsko-východočínském území Weihaiwei, kde žili ve velmi stísněných podmínkách, ideálních pro přenos infekčních nemocí. Dělníci byli podrobeni pouze zběžnému lékařskému vyšetření, než nasedli na loď jedoucí do Evropy. Jejich cesta vedla z britského přístavu Port Edward ve Weihaiwei přes Singapur, Kapské město nebo Suezským průplavem a dál do Evropy přes Středozemní moře. Jinou trasou dělníků do Evropy byla východní cesta, která vedla do Vancouveru v Britské Kolumbii, poté dál po železnici až do Halifaxu a odtud přes Atlantický oceán. Jedna z lodí – Colnconada, která s nájemními dělníky zakotvila

ve Vancouveru 23. března 1918, měla na palubě člověka, který zemřel na pneumonii. Ve Vancouveru, kde v dubnu čekalo na další transport 3600 dělníků, muselo 300 z nich vyhledat odbornou pomoc. Dělníci pak byli převezeni do Francie poblíž Étapes-sur-Mer, kde se nedaleko nacházel britský vojenský tábor. V Marseille čínští dělníci pomáhali s vykládáním velkých lodí, zde také byl na jaře 1918 zaznamenán nárůst nemocných s hnisavým zánětem plic a smrtelnými případy pneumonie. Proto 2. května 1918 byla oficiálně vyhlášena chřipková epidemie. (Salfellner 2021, str. 41-45)

4.3.2 Chřipka v Americe

Jeden z možných výchozích bodů chřipky může být i město Haskell Country v Kansasu, který se nachází uprostřed USA, kde byl obvyklý bližší kontakt mezi domácími zvířaty a farmáři. (Šíma 2006) Zde venkovský lékař Loring Miner vyzoroval, že tehdejší epidemie chřipky má nezvykle prudký a těžký průběh. Minerova zpráva, která byla určena veřejné zdravotnické službě se dostala 5. dubna 1918 do *Public Health Reports*: „Dne 30. března 1918 byl v Haskellu, Kansas, hlášen výskyt 18 případů chřipky vážného typu, z nichž 3 skončily smrtí.“ Tuto informaci podporuje i fakt, že již v únoru v jednom místním listě *Santa Fe Monitor* se píše o blízko se nacházející vesnici Copeland toto: *Skoro každý v kraji má chřipku nebo zápal plic.* “ Z tohoto Copelandu narukoval voják John Bottom do Camp Funston, který se nacházel poblíž Fort Riley. Tábor byl narychlo postaven v roce 1917. Na jaře roku 1918 zde čekalo na své nasazení do bojových linií 56 000 mužů. Na začátku března onemocněl jeden z táborových kuchařů Albert Gitchell, trpěl horečkou 40 °C, velkou bolestí hlavy a zánětem krku. Zanedlouho poté se začali objevovat další vojáci se stejnými příznaky, proto musely stovky z nich vyhledat pomoc v táborové nemocnici. Několik desítek mužů zemřelo. V průběhu března dochází k šíření i do jiných táborů jako např. Camp Forrest v Tullahomě a Camp Greenleaf ve Fort Oglehorpe. (Šíma 2006)

Poté se chřipka rozšířila i do okolních států. Ve velkých městech jako např. New Yorku se rapidně zvýšila úmrtnost na pneumonii a influenzu. Jaro 1918 bylo z hlediska chřipky pro Ameriku velmi náročné. V nákladních lodích, které převážely americké vojáky do Evropy, byla stejně jako ve stísněných podmínkách výcvikových táborů úrodná půda pro přenos chřipkového onemocnění. Chřipka se v Evropě vyskytovala již před příchodem amerických vojsk v menších epidemiích, i tak zde chřipka znovu nachází ideální podmínky pro vypuknutí pandemie. (Salfellner 2021, str. 46-50)

4.3.3 Rozšíření přes moře

Chřipka se ve světě vyskytovala již v předchozích letech poměrně běžně a byla brána jako nemoc, která postihuje slabé a nemocné, proto jí v tisku bylo věnováno velmi málo pozornosti, což bylo částečně způsobeno i válečnou cenzurou. Přesto během roku 1918 se pomocí lodní dopravy začaly celosvětově šířit smrtelné chřipkové kmeny, které pak na podzim zavivily druhou a nejsmrtelnější vlnu španělské chřipky obrovského rozsahu.

Přes nejrůznější karanténní opatření se v přístavech světového významu podařilo chřipku nanejvýš chvíli pozdržet, ne však ji zcela vymýtit.

Lodě, které během konce léta 1918 přepravovaly vojáky, zbraně či nejrůznější vojenské vybavení, spolu s nimi přepravily také smrtelný chřipkový vir. (Turek 2020) Lod' HMS Mantua vyplula 1. srpna z Anglie směrem do Freetownu na Pobřeží slonoviny, již na palubě lodi byl zaznamenán nárůst úmrtí na zápal plic. Po vylodění ve Freetownu se začala chřipka šířit směrem do jižní Afriky, v Sierra Leone během následujících týdnů zemřelo na následky chřipky 3 % celé její populace. Parník HMS Chepstow, který vyplul z Nového Zélandu do Evropy a byl určen pro přepravu vojáků, zakotvil ve Freetownu, protože musel doplnit zásoby uhlí. Na palubě bylo 1150 mužů, z nichž následně onemocnělo 900 a 38 z nich zemřelo. Také parník HMNZT Tahiti s více než 1200 lidmi na palubě, zakotvil ve stejném přístavu jako předchozí lodě, na konci srpna bylo již na palubě 68 mrtvých, a ještě devět mělo zemřít. Lod' Leviathan, která 29. září vyplula z New Yorku, měla za úkol dopravit do Francie 9000 vojáků. Během 24 hodin hlásila velký nárůst onemocnění dýchacích cest. Nedlouho poté byla loď plná těžce nemocných. Po cestě přes Atlantik zemřelo 80 mužů a po zakotvení ve francouzském přístavu Brest 2000 mužů bojovalo o život. Na podzim příplula do Anglie loď RMS Olympic, na jejíž palubě se nacházelo 5194 vojáků z nichž 300 zemřelo. Podobné situace jako byly tyto, se odehrávaly po celém světě, a vir se nemilosrdně šířil. (Salfellner 2021, str. 85-91)

4.4 Španělská chřipka v Evropě

4.4.1 Chřipka na bojištích 1. světové války

Kvůli válečné cenzuře lidé z celé Rakousko-uherské říše nevěděli o přibývajících případech velmi agresivní chřipky, která zasáhla americké expediční síly, jež se vylodily ve francouzském přístavu Brest. Zde jsou nemocnice naplněné vojáky s vysokou horečkou a respiračními obtížemi. Počet zemřelých, u kterých byla příčina smrti onemocnění dýchacích cest, a to převážně zápal plic, bylo v ten okamžik možná až třikrát více než padlých v boji. (Salfellner 2021, str. 51-53) „*Chřipka s následným smrtelným zápalem plic schvacuje americkou mládež, válečníci z druhé strany oceánu snášejí polní útrapy v evropském klimatu očividně špatně.*“ (Salfellner 2021, str. 57)

Na začátku června 1918 se ve velké míře objevila chřipka u vojáků Dohody, kteří bojovali ve Francii u řeky Ailette. Nedlouho poté se i mezi německá vojska začíná šířit chřipka, která postupně zasáhla asi jednu čtvrtinu všech jednotek. Onemocnění chřipkou bylo z počátku považováno za nepříliš závažné, a to z toho důvodu, že se obtížně rozlišovala horečka, která byla způsobena chřipkou a ta, jež byla způsobena válečnými zraněními a jejich záněty. Civilnímu obyvatelstvu v Rakousku-Uhersku bylo utajeno, že i velká část německé armády strádá v důsledku chřipky. Francouzské noviny prohlašovaly, že kvůli chřipce prý museli Němci odložit svůj útok. Objevily se různé fámy o šíření chřipkového viru, např. to, že lze chřipku chytit při pohybu a spaní venku, že byly příčinou mrtvol rozkládající se na bojištích

nebo bojový plyn. Opačné strany v 1. světové válce neváhaly a v novinách psaly o tom, že vždy byl daleko hůře postižen nepřítel a zároveň informovaly o možnosti použití chřipky v boji jako biologické zbraně. Na vysílenou německou armádu chřipka dopadla více než na vojska Dohody, jež byla posílena nově příchozími americkými vojáky, proto mohla mít chřipka dopad na závěr 1. světové války. (Salfellner 2021, str. 57-64)

4.4.2 Chřipka ve Španělsku

Koncem května 1918 se v Madridu objevila záhadná nákaza, která se během dalšího měsíce roznesla do všech provincií Španělska. Nemoc se nejvíce vyskytovala v prostředích s velkou koncentrací lidí jako byly továrny, divadla, kasárna a veřejné úřady. Ze začátku nebylo zcela jasné, o jakou nemoc se jednalo. Z důvodu nepřesného hlášení obětí nemohli vyloučit exotické nemoci nebo třeba mor, cholera a tyfus. Za příčinu rozšíření onemocnění prý mohly kolísající teploty. Byly zpozorovány smrtelné zápaly plic, v Madridu padlo za oběť nemoci 56 lidí. Koncem května onemocněl chřipkou i španělský král, ministerský předseda a někteří ministři. Ve stejný čas se v portugalském časopisu *Medina Contemporanea* psalo o 200 000 Španělech, kteří trpěli chřipkou. Jinak se mluvílo o poměrně mírném průběhu, který neměl na svědomí mnoho obětí. Z důvodu válečné cenzury bylo Španělsko jedinou zemí, která umožnila o epidemii na svém území psát, proto netrvalo dlouho a začalo se říkat chřipce „španělská nemoc“, přestože tato chřipka nepocházela ze Španělska. (Salfellner 2021, str. 54-56)

4.4.3 Podzim 1918

Na konci srpna a začátku září se začala projevovat druhá vlna španělské chřipky, při které zemřela víc jak polovina všech obětí pandemie. Velký počet obětí hlásilo francouzské námořnictvo v Brestu, Lorientu a Rochefortu. V Miláně v Itálii vojenský úřad poskytl tisíců lůžek pro městskou nemocnici. Během jednoho týdne v provincii Palermo podlehl španělské chřipce téměř tisíc obyvatel. Ve Švédsku 20. září zemřel princ Erik Gustav Švédský, který podlehl zápalu plic po chřipce. V Budapešti byli zavřené školy, což vedlo k dalšímu přenosu chřipky, protože děti, o které nemohlo být doma postaráno, se bez dozoru toulaly po městě a měly tak více kontaktů s lidmi. (Salfellner 2021, str. 92-94)

Během října počty zemřelých ještě stoupaly. V Barceloně během jednoho říjnového týdne zemřelo až 1600 lidí. Velmi postižený byl i Turín a Padova, v Miláně městský úřad zavedl velmi přísná karanténní opatření. V Anglii, Walesu a Skotsku dohromady zemřelo za podzimní vlnu až 115 000 lidí. V Německé říši onemocněly dvě třetiny obyvatelstva španělskou chřipkou, nejhůře na tom byla velká města jako např. Berlín, Mnichov, Hamburk, Štrasburk a Řezno. V Berlíně z důvodu nedostatku lékařské péče přijímali do nemocnice pouze pacienty s horečkou 41 °C a vyšší. Také se v Berlíně zavírala divadla kvůli onemocnění většího počtu herců a rušily se sportovní a jiné kulturní akce. V druhé polovině října bylo v Budapešti hlášeno přes stotisíc nakažených. Uzavíraly se divadla, kina, sportoviště, dostihy. Telefonická síť téměř kolabovala, protože z 1600 zaměstnanců nebylo 700 schopno kvůli

onemocnění chřipkou vykonávat práci. Byly zavřené školy, a to nejen z nedostatku učitelů, ale i kvůli velkému počtu chybějících nemocných žáků. (Salfellner 2017, str. 120) Třináctého října bylo ve Vídni pochováno sto obětí španělské chřipky a 18. října 1918 vyhlášeno uzavření měšťanských a obecných škol, a to až do 4. listopadu. (Salfellner 2017, str. 123; 96-98)

Kvůli ukončení 1. světové války se v listopadu a prosinci chřipka dostala do pozadí politických zpráv. Po skončení války se vojáci vraceli domů a na některých místech se kvůli velkým oslavám a přehlídkám vojsk chřipka víc šířila, ale už nedosáhla vyšší mortality než v říjnu. (Stuchlý 2021, str. 30) Po vítězném návratu anglických vojáků stoupla úmrtnost v Anglii z 1,14 % na 2,07 %. (Salfellner 2017, str. 136) V listopadu se ve Vídni objevil větší nárůst nemocných, bylo to přisuzováno příjezdu vojáků z fronty na Piavě. Na to musely být 6. prosince znovu uzavřeny školy. (Salfellner 2017, str. 137)

4.4.4 Třetí vlna – jaro 1919

Na začátku roku 1919 se objevila další vlna španělské chřipky, avšak společnost tuto vlnu již nepokládala za příliš vážnou a během jara a léta chřipka vymizela téměř úplně. Příznaky nemoci se stávaly více charakteristickými pro obyčejnou chřipku a některá specifika španělské chřipky postupně mizela. (Salfellner 2021, str. 138)

V Itálii se s velkou silou projevila další vlna španělské chřipky, kdy během první poloviny ledna zemřelo na chřipku 16 460 lidí. Paříž byla zasažena španělskou chřipkou v únoru 1919, kdy tam zemřelo 2676 lidí. V březnu 1919 pak chřipce podlehnou ještě 1517 obyvatel Paříže. (Salfellner 2021, str. 139) V Anglii se třetí vlna projevila během druhé poloviny ledna, což bylo nedlouho po skončení druhé podzimní vlny, tudíž téměř nelze určit nějaké období bez chřipkové pandemie. V Anglii se projevil vrchol pandemie v polovině února 1919 a její intenzita od té doby slábne. Chřipka vymizí na začátku dubna. Velký počet nemocných chřipkou se nacházel mezi britskými vojáky vracujícími se z Indie. Britové se snaží před chřipkou chránit používáním plynových masek, které vyrábí společnosti, jež je dříve dodávaly vojákům na frontě. (Salfellner 2017, str. 140)

4.4.5 Čtvrtá vlna – jaro 1920

Španělská chřipka se opět začala šířit v lednu 1920. Vrchol čtvrté vlny španělské chřipky je znát v únoru 1920. Tato vlna zasáhla částečně i Evropu, kde počet obětí znovu stoupal. V Kodani bylo v lednu 46 úmrtí na chřipku, zatímco na začátku února to bylo již 534 osob. Chřipková epidemie proběhla i Rakouskem, kde jsou z toho důvodu přeplněné nemocnice. Další nemocní lidé již nemohli být přijímáni, proto bylo nařízeno, aby nemocnice se zraněnými vojáky nebo invalidovny uvolnily kapacitu 600 lůžek pro civilní pacienty s chřipkou. (Salfellner 2021, str. 146-149)

5 ŠPANĚLSKÁ CHŘIPKA V ČESKÝCH ZEMÍCH

5.1 První a druhá vlna – léto a podzim 1918

5.1.1 Léto 1918

V novinách *Český deník* se 25. června psalo, že se v Olomouci objevily první případy chřipky. Vzhledem k tomu, že se u nás chřipka objevila na začátku léta, se všeobecně předpokládalo, že letní počasí nákazu přirozeně zastaví. Počet případů sice rapidně nestoupal, přesto se nedalo říct, že by se chřipka přestala šířit úplně. Na začátku července napsal moravský deník *Moravská orlice*, že v Praze bylo pouze tisíc onemocnění chřipkou. (Salfellner 2017, str. 111) Lékaři se domnívali, že příčinou jsou velké rozdíly teplot nebo celkové podvyživení populace. Přesto měla chřipka během léta 1918 mírnější průběh a v českých zemích nebyly zaznamenány téměř žádné oběti chřipky.

5.1.2 Září 1918

V září roku 1918 začaly případy španělské chřipky přibývat. O první pražské oběti psal 12. 9. 1918 německý deník *Prager Tagblatt*. „*Jako první oběť je v Prager Tagblattu uváděn koncipient pražského policejního ředitelství JUDr. Egon M. Prorok ze Smíchova, jenž umírá na zápal plic v důsledku chřipky ve věku 25 let.*“ (Salfellner 2021, str. 94) V Klatovech vojsko z karanténních důvodů uzavřelo některé ulice, kde se ve větší míře vyskytovala chřipka. Zde bylo také nařízeno uzavření kin, zrušení všech koncertů a uzavření zábavních podniků, během začátku září zemřelo 60 lidí. V klatovské nemocnici došlo k humorné situaci: „*V těchto dnech dostavili se do klatovské nemocnice četník a strážník k výslechu ošetřovaných tam dvou vojáků. Bylo to v epidemickém oddělení. Náhodou naskytl se tam lékař, který nařídil, aby oba strážci veřejné bezpečnosti podrobeni byli několikahodinové karanténě, než směli budovu opustiti. Ti prý sakrovali.*“ (Salfellner 2017, str. 116) V Teplé byl 22. září hlášen velmi velký nárůst onemocnění agresivní formou španělské chřipky. V Ervěnicích, které se nachází poblíž Mostu, museli zavřít školu, protože chřipkou onemocněl i třetí a poslední učitel na škole. (Salfellner 2017, str. 116)

5.1.3 Říjen 1918

Na začátku října docházelo v některých oblastech k opakovanému zavírání škol, kde se chřipka šířila velkou rychlostí. Doba uzavření škol se lišila podle lokality a konkrétního rozhodnutí místních úřadů. (Salfellner 2021, str. 101) V novinách se často objevovalo úmrtní oznámení lidí v mladém věku, kteří zemřeli následkem krátké a těžké nemoci. V českých zemích nebyla zavedena ohlašovací povinnost o příčině smrti, proto je nejasné kolik obětí chřipka vlastně měla. V Praze kolabovali někteří lidé zachvácení horečkou přímo na ulici. Velký počet Pražanů však bojoval o svůj život ve špitálech a do posledního místa naplněných veřejných nemocnicích. Někteří lidé, kteří žili sami a v odlehlých lokalitách, byli nalezeni

bez známek života až po delší době. (Salfellner 2017, str. 124) „Český bakteriolog a patolog Jaroslav Hlava udává v interview uveřejněném 19. října, že mezi 1. a 18. říjnem bylo do jeho ústavu dopraveno 155 mrtvol, z nichž 126 mělo zápal plic.“ (Salfellner 2021, str. 103) Osmého října na schůzi německých lékařů v Praze byla přednesena situace o chřipkové epidemii v Praze. „Zatímco jinak všeobecná mortalita v jednom týdnu nepřekračuje počet 225, stoupla úmrtnost ve třetím říjnovém týdnu na 829, počet pohřbů činil 67 oproti 27 v normálních časech.“ (Salfellner 2021, str.103) V roce 1915 bylo v Praze 792 doktorů, v roce 1918 jich bylo už jen 494. V nejvyšším stupni pandemie španělské chřipky musel lékař za den obejít 60 pacientů a 150 až 200 jich ošetřit. Proto také neexistují z tohoto období téměř žádné lékařské zprávy popisující průběhy chřipky. (Salfellner 2021, str. 105)

V Praze 16. října 1918 kvůli nedostatku pracovních sil a nedostatku rakví pro zesnulé museli být vojenským velitelstvím vyčlenění truhláři a 100 pomocných hrobníků. Jakožto životu nebezpečná činnost byl za pohřbívání mužstvu přiřazen sanitní příspěvek. Často se stalo, že příbuzní zemřelého vykopali hrob sami, aby nedošlo k uložení mrtvého do masových hrobů. Z důvodu nedostatku pohřebních vozů byla v Praze přebudována tramvaj, do které se daly vsunout čtyři rakve. (Salfellner 2021, str. 124) Dne 28. října byla slavnostně vyhlášena samostatná Československá republika, při této příležitosti na náměstích oslavovalo mnoho lidí a docházelo k shromažďování velkého počtu osob (obr. 1). V novinách se španělská chřipka od tohoto okamžiku již neřešila. Přesto se začátkem listopadu začal počet obětí zmenšovat, chřipka sice neodešla úplně, ale už znovu nedosáhla takové síly jako v měsíci říjnu.

5.1.4 Listopad a prosinec 1918

Na začátku listopadu úřady sdělily, že úmrtnost v Praze se dostala na normální hodnotu jako při sezonních epidemiích chřipky. I když počty mrtvých klesaly, přesto chřipka neodešla úplně, přímo v Praze od 3. do 9. listopadu zemřelo 188 lidí na chřipku. Následující týden klesly počty obětí na 88 zemřelých a jen o týden později se zmenšily na 39 mrtvých. (Salfellner 2021, str. 135) V prosinci už počty mrtvých přibývaly spíše jen lokálně, například v Prostějově (vlastní výzkum), pandemie chřipky ubrala na své síle.

5.2 Třetí vlna – jaro 1919

Ze začátku roku 1919 byla opět i v českých zemích viditelná další vlna španělské chřipky, naštěstí už nebyla její úmrtnost tak katastrofální jako na podzim roku 1918. Španělská chřipka si během jara 1919 vyžádala asi jednu pětinu obětí z podzimu 1918. Karel Čapek 7. března psal o španělské chřipce v jednom svém dopisu Stanislavu Kostkovi Neumanovi. „Milý pane Neumane, Jak mi řekl prof. Syllaba, není Vám tak zle, jen prý ještě ležet máte. Chci k tomu připomenouti, abyste ležel, a hlavně zůstal ještě doma, několik dní, jelikož ta potvora chřipka se ráda vrací. Byli bychom Vás rádi navštívili, ale ve čtvrtek ráno lehl náš Peťa se španělkou, večer měl už 40°, ale jinak lehký případ, že jsme ani doktora nevolali.“ (Salfellner 2017, str. 140-41) V březnu 1919 bylo ustanoveno ministerstvem války a ministerstvem financí, že španělská chřipka byla stanovena jako epidemiologická nemoc, tudíž začal pro pozůstalé

po obětech španělské chřipky platit zásobovací zákon, který pomohl vdovám po vojácích 1. světové války. (Salfellner 2017, str. 141)

5.3 Čtvrtá vlna – jaro 1920

V roce 1920 španělská chřipka zapříčila smrt více lidí než v roce 1919. V Praze se již od prosince roku 1919 začínal objevovat větší počet onemocnění doprovázených horečkou, která byla podobná onemocněním z pandemie španělské chřipky z roku 1918. Lékaři byli vyzváni, aby hlásili počet úmrtí a onemocnění písemně na úřadech. Na konci března 1920 oznamuje zemský správní výbor zemským humanitním ústavům, že se španělská chřipka opět rozšířila mezi obyvatele. „*Onemocnění ta nejsou lehčího rázu, ale vykazují v celé řadě též těžké příznaky. Mnozí onemocní těžkým zánětem plic, jiní nebezpečným zánětem tkáně mozkové a obvodního nervstva.*“ (Salfellner 2017, str. 142)

6 ŠPANĚLSKÁ CHŘIPKA V PROSTĚJOVĚ

6.1 Španělská chřipka v prostějovských novinách

6.1.1 Prostějovské noviny v letech 1918-1920

V letech 1918 až 1920 v Prostějově vycházely především politické noviny.

Hlas lidu byly noviny Československé sociálně-demokratické strany dělnické (obr. 2). Do prosince 1918 vydávali dvě čísla týdně, od prosince začala vycházet tři čísla týdně. *Hlasy z Hané* byl list politický a národohospodářský, tyto noviny vycházely dvakrát týdně (obr. 3). List Československé strany lidové se jmenoval *Ječmínek*, vycházel jednou týdně (obr. 4). Od 11. října 1919 se *Ječmínek* spojil ještě s *Hanáckým krajem*, což byly také noviny Československé strany lidové a vznikl tak týdeník *Hanácké listy* (obr. 5). Od druhé poloviny února roku 1919 vycházel týdeník *Pokrok*, který patřil Československé straně socialistické v Prostějově (obr. 6). Od 15. 10. 1920 vycházel obdeník *Stráž lidu* Československé sociálně-demokratické strany dělnické, byl vydáván dvakrát za týden.

6.1.2 Září 1918

V září v Prostějově se o španělské chřipce téměř nepsalo, což bylo patrně zapříčiněno ještě stále trvající válečnou cenzurou. Teprve 28. září 1918 v *Ječmínkovi* byla poprvé jmenována španělská chřipka „*Španělská chřipka zvrhá se v tyfus a úžasně se šíří ve francouzském námořnictvu, v našem vojsku i v našich městech. V Pešti musilo býti 15 škol zavřeno, ve Švédsku zemřelo 800 osob za měsíc, v Třebíči zemřely 3 osoby v jednom domě, v Klatovech a 15 okolních obcích zakázalo hejtmanství pro epidemii zábavy, koncerty a divadla. Též v Brně a u nás nemoc řádí. V Prostějově bylo několik tříd už zavřeno.*“ (Ječmínek 1918, č.1) (obr. 7; 8) Pokud jde o informace o zásobování, tak v novinách *Hlasy z Hané* bylo 28. září oznámeno, že jsou zatím nejvyšší ceny 1 kg brambor. (*Hlasy z Hané* 1918, č.78) (obr. 9) Ve veřejné nemocnici bylo tento měsíc ošetřováno 497 lidí, přičemž 203 bylo z okolí Prostějova, onemocnění chřipkou bylo nejčastějším problémem pacientů, častá také byla tuberkulóza, prudká onemocnění žaludku a střev, spála, úplavice a svrab. (*Hlasy z Hané* 1918, č. 83) (obr. 10)

6.1.3 Říjen 1918

Na začátku října začínaly v novinách přibývat zprávy o úmrtích na španělskou chřipku, také nejrůznější doporučení, jak jí předcházet. Jako např. zpráva z 5. října 1918 o úmrtí jistého řezbáře p. Methoděje Fabela, který zemřel v 53 letech na španělskou chřipku, jež lidově nazývali „španělka“. Španělskou chřipkou onemocněla i celá jeho rodina. (Ječmínek 1918, č. 2) (obr. 11) Devátého října se v novinách *Hlas lidu* psalo v článku *Jak žijeme*, že se po celém olomouckém okrese rozšířily nejrůznější nemoci, přičemž španělská chřipka je

z nich nejvíce rozšířená. „*Všechny obce na Olomoucku jsou zamořeny, některé obce čítají sta nemocných, v některé rodině jsou všichni její členové nemocni. (...) Válka přinesla nám podvýživu, není léků a také ne lékařů, jelikož jsou skorem všichni u vojska. A podvýživa zhubí nám polovici celého národa, pak-li válka nebude brzy ukončena!*“ (Hlas lidu 1918, 81) (obr. 12) Stejněho dne vyšla i v novinách *Hlasy z Hané* zpráva o tom, že i v Prostějově vykazovala španělská chřipka vysokou úmrtnost, a též že byla zapříčiněná válkou. (Hlasy z Hané 1918, č. 81) (obr. 13)

V novinách se objevovaly rady, jak domácími prostředky léčit španělskou chřipku, jako např. zpráva o tom, že na Slovácku pomáhali od španělské chřipky tak, že nemocnému masírovali prsa a ovinuli je studeným obkladem. (Ječmínek 1918, č.3) (obr. 14) Také bylo doporučováno podávat nemocnému salát z uvařené červené řepy a podávat studené zábaly hrudníku. (Ječmínek 1918, č. 4) (obr. 15)

V *Ječmínkovi* se 12. října psalo o tisíci zavřených školách ve Vídni, v Praze byly v té době školy zavřené na 14 dní a v Prostějově byla uzavřená jedna dívčí škola. (Ječmínek 1918, č.3) Velký počet chybějících žáků byl také zaznamenán v prostějovských novinách *Hlasy z Hané*. „*Na školách pozoruje se rozšíření španělky nejpatrněji. V Prostějově musila býti celá čtvrtá dívčí obecná škola zavřena. Chřipka na školách řádí mezi žactvem i učitelstvem. Ve středu 9. října scházelo ve IV. Obecné škole chlapecké 121 žáků nemocných chřipkou.*“ (Hlasy z Hané 1918, č.83) (obr. 16; 17)

O šíření španělské chřipky bylo 16. 10. 1918 napsáno v *Ječmínkovi*: „*Španělská chřipka šíří se kašláním a pliváním. Nastane-li mrazení neb horečka, má nemocný zůstat v posteli. Lékaři čekají, že nemoc potrvá ještě asi 10 dnů.*“ (Ječmínek 1918, č.3) (obr. 18) V *Hlasech z Hané* bylo 16. 10. 1918 uvedeno oznámení o dvou úmrtích, které jsem také našla v matrice zemřelých farnosti Povýšení sv. Kříže, příčina jejich smrti byla španělská chřipka. Čeněk Nevrkla zemřel 15.října ve věku 29 let a Olga Čermáková zemřela ve věku 20 let. (Hlasy z Hané 1918, č.83) (obr. 19)

V *Ječmínkovi* se 19. 10. 1918 psalo o objevu chřipkového bacila italským lékařem Codronim, který ho pojmenoval alfa, což byl pravděpodobně jen jeden z Pfeifferových bacilů. (Ječmínek 1918, č.4) (obr. 15)

Ve stejném čísle *Ječmínka* byla uvedena zpráva o průběhu chřipkové pandemie v Prostějově. „*Chřipková epidemie trvá dále. Zachvátila v městě na 5000 osob. Lékaři nestačí.*“ (Ječmínek 1918, č.4) (obr. 20) Kvůli chřipkové epidemii byl odložen sjezd Československé sociálně-demokratické strany dělnické.

Španělská chřipka se v Prostějově významně šířila na školách, což potvrzují i články z 25. října 1918 z novin *Hlas lidu*, kde bylo ve vyhlášce oznámeno, že byly od 17. října všechny obecné i měšťanské školy zavřeny. „*Následkem kromobyčejného rozšíření chřipky s průběhem namnoze hrozivým, zastavuje se tímto vyučování na všech obecných a měšťanských školách. Na obchodní odborné tkalcovské i měst. pokračovací a průmyslové*

škole v Prostějově do 4. listopadu 1918.“ Společně s uzavřením škol došlo i k uzavření divadla, kina, byly zrušeny valné hromady a schůze, koncerty, taneční hodiny a veškeré slavnosti, které měly probíhat. (Hlas lidu 1918, č.86) (obr. 21)

Španělská chřipka byla koncem října na svém vrcholu, o čemž svědčí i zprávy z *Hlasu lidu*: „*Španělka“ na Prostějovsku řádí tak, že ani lékaři, ani hrobaři nemohou stačit.*“ (Hlas lidu 1918, č. 86) (obr. 22) nebo „*Chřipková epidemie se stále šíří a vyžaduje sobě hodně obětí, zvláště mezi mládeží.*“ (Hlas lidu 1918, č.86) (obr. 23) Chřipková pandemie se neobešla bez nejrůznějších doporučení jako např. „*Nepodávejme si rukou! Vzhledem k nebezpečí chřipkové nákazy radí se, aby si známí na setkání nepodávali rukou. Je to zvyk starý, ale spíše již mechanický. Snad každému stačí pouhá úklona.*“ (Hlasy z Hané 1918, č. 86) (obr. 24) nebo „*Chřipka se roznáší bankovkami. Umyjte si po nich ruce!*“ (Ječmínek 1918, č.5) (obr. 25)

Již za dva dny po této zprávě vznikl nový samostatný Československý stát, ve všech novinách vycházelo mimořádné číslo se zprávou o jeho vzniku. (Hlasy z Hané 1918, č.87, str.1) (obr. 1). Od toho okamžiku jako by chřipka již neexistovala, minimálně v novinách se o ní již nepíše. Sice její úmrtnost je stále vysoká, přesto euforie ze založení státu je významnější než španělská chřipka. Tuto skutečnost potvrzuje zápis z paměti prostějovského starosty Ondřeje Přikryla, který 29. října, den po vzniku Československého samostatného státu, vystoupil před 30 000 dav a promluvil k němu. Později toho dne si do svých zápisů poznamenal: „*Slzy, radost, nadšení, tisíce nadějí se v duši, srdci, v očích i každé krůpěji krve střídaly, hlas se chvěl, ale při tom ocelově zvučel jako zvon ohlašující jitřní, zvonící na Vzkříšení! Objímali jsme druh druhu na potkané, líbali jsme se a výskali i plakali současně. Životní sen uskutečněn, životní cíl dosažen – čeho víc mohu se dočkat? Jak by se nyní blaze umíralo!*“ (Tuček 2015, str. 20)

Počet zemřelých se v měsíci říjnu vyšplhal na rekordní čísla, zemřelo celkem 122 osob, což byl do té doby největší počet. (Hlasy z Hané 1918, č. 94) (obr. 26) V měsíci říjnu podle záznamů z matrik zemřelo na akutní respirační onemocnění 60 obyvatel Prostějova. (vlastní výzkum)

6.1.4 Listopad 1918

Na začátku listopadu skončily žákům všech škol v Prostějově chřipkové prázdniny. „*Počátek vyučování na obecných a měšťanských školách v Prostějově po uplynutí prázdnin chřipkových jest v úterý 5. listopadu.*“ Jen žáci reálného gymnázia začínali s vyučováním již v pondělí 4. listopadu. (Hlasy z Hané 1918, č.89) (obr. 27)

Po ukončení první světové války byli vracející se vojáci podrobeni lékařské prohlídce, samozřejmě nejen kvůli případnému šíření španělské chřipky. „*Narížena lékařská prohlídka všech vracejících se vojáků, aby se zabránilo šíření nakažlivých nemocí.*“ (Hlasy z Hané 1918, č.92) (obr. 28) Po ukončení vyhlášky z 25. 10. 1918, kdy byly zakázány veškeré akce a uzavřeny školy, se 5. listopadu na obchodní akademii v Prostějově konala oslava vzniku

Československého státu. (Hlasy z Hané 1918, č. 92) (obr. 29) Šestnáctého listopadu se v *Ječmínkovi* psalo o ustoupení španělské chřipky. „*Epidemie chřipková se minula s vyhlášením Československého státu.*“ (Ječmínek 1918, č.8) (obr. 30) Druhá polovina listopadu proběhla bez závažnějších chřipkových situací. Zdálo se, že již nadobro odešla, ale její menší vlna se objevila v Prostějově kolem Vánoc roku 1918.

6.1.5 Prosinec 1918

Celý prosinec nebylo o chřipce v médiích téměř vůbec slyšet, až 21. prosince se opět vrátila do povědomí. „*Chřipka opět sklátila několik mladých životů*“ (Ječmínek 1918, č.13) (obr. 31) Dvacátého prosince zemřela jistá Marie Černá, žena obuvnického mistra p. Gustava Černého. „*Po krátké chřipkové nemoci zemřela v pátek 20. prosince v 26. roce svého věku paní Marie Černá.*“ (Hlasy z Hané 1918, č.103) (obr. 32) Jen o deset dní později 30. prosince 1918 ji následoval ve smrti její manžel Gustav Černý, který zemřel také na chřipku ve věku 30 let. (Hlasy z Hané 1918, č.106) (obr. 33; 34) Přesto v prosinci nebylo mnoho mrtvých, za celý měsíc zemřelo celkem pouze 86 osob. (Hlasy z Hané 1919, č.2) (obr.35)

6.1.6 Třetí vlna – jaro 1919

Třetí vlna španělské chřipky se v prostějovských novinách prakticky neobjevuje. Pokud se v novinách vyskytnou nějaké informace, tak odkazují na předchozí rok a již proběhlou nejmrtelnější říjnovou vlnu. „*Úmrtnost za minulý rok byla neobyčejná. Narodilo se asi 300 osob, zemřelo 800, tedy o 500 více! Chřipka a válečný nedostatek vykonaly své truchlivé dílo.*“ (Ječmínek 1919, č.16) (obr. 36) V únoru 1919 zveřejnili údaje o počtu ošetřovaných ve veřejné nemocnici za rok 1918, ošetřeno byl 3654 pacientů, z toho nebylo 1775 z Prostějova. (Hlasy z Hané 1919, č.13) (obr. 37) Na začátku ledna roku 1919 vyšlo v *Ječmínkovi*, že do zotavovacích zařízení mohli být přijímáni noví pacienti s plicní nemocí, což může znamenat, že se chřipková situace uklidnila a uvolnila se místa pro chronické pacienty. (Ječmínek 1919, č.15) (obr. 38) Třetí vlna byla v Prostějově poměrně těžko poznatelná, nejen že o ní neexistují záznamy v novinách, ale i počet mrtvých byl během jarních měsíců nevelký.

6.1.7 Čtvrtá vlna – jaro 1920

Během roku 1920 se v prostějovských novinách neobjevovaly žádné články ani zprávy o španělské chřipce. Už ani nedoznivaly zprávy z předchozích vln pandemie, jako to bylo v roce 1919. Chřipka se vyskytovala opět jen jako sezónní nemoc, na kterou umírají především staří a slabí.

6.2 Španělská chřipka v prostějovských školách

V Prostějově v letech 1918-1920 se vyučovalo více než ve 20 školách různého typu. (Digitální archiv Zemského archivu v Opavě) Některé z těchto škol vedly kroniky, ve kterých se psalo o nejdůležitějších událostech, které toto válečné a poválečné období provázely. Jedna

z okolností, která toto období ovlivnila, byla i pandemie španělské chřipky. V kronice základní školy na Rejskově ulici byl napsán zápis, který sděluje, že již od začátku školního roku, který školy v Prostějově měly 16. nebo 17. září, se na škole projevila pandemie španělské chřipky. „*Hned v prvních dnech po zahájení roku školního rozšířila se v Prostějově epidemie chřipky španělské a řádila mezi žactvem, podvýživou strádajícím, tou měrou, že úřady byly nuceny uzavřít školy od 17. října do 4. listopadu.*“ (Základní škola Prostějov, ul. Rejskova, str.81) (obr. 39) Informaci o chřipkových prázdninách potvrzují i zmínky z kronik jiných škol, např. zápis z 2. národní chlapecké školy, který se týká období, kdy nebylo ve škole vyučováno. „*Od 18/10–4/11 zastaveno bylo vyučování pro epid. šíření se španělské chřipky ve všech třídách.*“ (2. národní škola chlapecká, str. 81) (obr. 40) nebo zmínka v kronice 1. národní dívčí školy „*Jelikož ve všech třídách rozmohla se epidemie španělské chřipky byly od 18. října do 4. listopadu zavřeny z úředního nařízení všechny školy prostějovské.*“ (1. národní škola dívčí, str. 80)(obr. 41) Na 4. národní škole dívčí došlo k předčasnému uzavření školy již začátkem října z důvodu vysoké absence učitelů i velké části žákyň. „*Počátkem října bylo přerušeno pravidelné vyučování nakažlivou chřipkou, která stihla téměř současně všechny členy sboru a většinu žákyň. Proto bylo vyučování okresní školní radou přerušeno od 2./10. – 7./10. Poněvadž podobné poměry nastaly i na jiných školách, byly všechny prostějovské školy uzavřeny na dobu od 17. října do 4. listopadu. 2 žákyň podlely nemoci.*“ (4. národní škola dívčí, str.36) (obr. 42)

Mezi žactvem i učiteli měla pandemie španělské chřipky oběti. Za obět' chřipky padly 2 žákyň 4. národní školy dívčí a také výpomocná učitelka na 1. národní škole dívčí Olga Čermáková, která byla na začátku září roku 1918 okresním školním radou ustanovena jako výpomocná učitelka. Olga Čermáková, dcera p. J. Čermáka skladníka Hospodářského družstva v Prostějově, zemřela na zánět plic po chřipce v nedožitých 20 letech. (Hlasy z Hané 16.10.1918) (obr.19) (Matrika zemřelých farnosti Povýšení sv. Kříže, str. 415)(obr. 43) V kronice 1. národní školy dívčí je zápis o její smrti. „*Mladá, snaživá tato učitelka onemocněla počátkem října španělskou chřipkou a podlela zákeřné nemoci dne 13. října t. r. Slavného pohřbu, který konal se dne 15. října, zúčastnilo se se sborem učitelským všechno žactvo naší školy.*“ (1. národní škola dívčí, str.80)(obr. 44) V kronice 3. národní školy dívčí je také zmínka o pohřbu výpomocné učitelky Olgy Čermákové. „*Dne 15. října zúčastnil se učitelský sbor pohřbu mladistvé kolegyně Olgy Čermákové, výpomocné učitelky na I. národní dívčí škole. Zarmouceným rodičům projevena nejhlubší soustrast nad ztrátou předčasně zlomeného květu.*“ (3. národní škola dívčí, str. 118) (obr.45)

V době nařízených chřipkových prázdnin proběhl 28. října vznik samostatného Československého státu. „*Poněvadž se epidemie španělské chřipky hrozivě šířila a vyžádala si nespočetných obětí, nařídilo c. k. okresní hejtmanství přípisem ze dne 17.října 1918 čís. 26583/70 by zastaveno bylo vyučování na všech zdejších školách. V těchto dnech překotně valily se děje přes monarchii rakousko-uherskou a prolomily hráz.*“ (3. národní škola dívčí, str. 118)(obr.45) Po návratu žáků do škol po chřipkových prázdninách se již nedodržovaly žádné karanténní opatření, protože 4. listopadu se v 4. národní škole chlapecké sešli všichni

žáci v jedné učebně, kde k nim promluvil správce školy o nedávných událostech spojených se vznikem státu. (4. národní škola chlapecká, str.79) (obr. 46) Podobně jako osmého listopadu byl všemi chlapeckými školami v Prostějově uspořádán vzpomínkový den výročí bitvy na Bílé hoře. „8. listopadu byl vzpomínkový den nešťastné bitvy na Bílé hoře. Žáci i s učitelským sborem přítomni byli slavnosti, kterou uspořádaly chlapecké školy v Prostějově v Národním divadle.“ (4. národní škola chlapecká, str.80)(obr.47) Celá slavnost byla ukončena zazpíváním národní hymny, této slavnosti se účastnily všechny obecné i městské školy v Prostějově.(2. národní škola chlapecká, str. 81)

6.3 Španělská chřipka z pohledu městské správy a tehdejšího starosty MUDr. Ondřeje Příkryla

V Pamětech tehdejšího starosty MUDr. Ondřeje Příkryla se v září roku 1918 nachází zmínka o nedostatku léčiv ve veřejné nemocnici, protože velkým odběratelem léků byla armáda pro vojáky, kteří bojovali v 1. světové válce. Některé z těchto léků jsou podstatné pro léčbu a zmírnění příznaků chřipky. „*Ke charakteristice poměrů léčiv zaznamenávám léky, kterých veř. Nemocnice nemohla dostati: tinktura chiane, com. aspirin, typhus diagnost. Ficker, carbo animalis, pantopon, coffeinum, pastillae santonini, serum tetanické, ac. acetylosalicylicum (...) cremor tartari, folia theoe*“ (Paměti MUDr. Ondřeje Příkryla, str. 58) Začátkem října měl ve svých Pamětech uvedeno, že v Prostějově se také objevila španělská chřipka a že je nejčastější na školách. „*Španělská chřipka také u nás rádí, nejvíce ve školách. Ve IV. Obecné dívčí onemocněly 4 učitelky. Ze sedmi sil chlebové komise onemocnělo jich pět.*“ (Paměti MUDr. Ondřeje Příkryla, str. 60) Dále si pak v říjnu 1918 zapsal, jak se situace ohledně chřipkové epidemie dotýkala jak každodenního života, škol nebo také politické situace. „*Vnitropolitická situace dospívala na vrchol krise a říšská rada byla 11.X.1918 odročena, prý z důvodu, aby se usnadnilo nerušené zasedání delegací. Situaci této se říkalo „chřipková“ – v té době zuřila epidemie též chřipky. Ze škol se mně hlásila hromadná onemocnění dětí. Tak např. 9.X. scházelo při vyučování ve IV. Obecné škole chlapecké 121 žáků.*“ (Paměti MUDr. Ondřeje Příkryla, str. 62) V polovině října si starosta MUDr. Ondřej Příkryl poznamenal: „*Chřipka se šíří. Zemřela na ni učitelka sl. Čermáková a profesor české reálky Nevrkla. Mluví se o zavření škol.*“ (Paměti MUDr. Ondřeje Příkryla, str. 65)

V zápisu schůze městské rady z 22. října je žádost okresního hejtmanství o pomoc s dodávkou léčebného materiálu pro léčbu španělské chřipky. „*V c. k. okres. Hejtmanství zažádalo o rychlý příděl a opatření salicylových preparátů pro léčení chřipkové epidemie. (č.16496 pol.)*“ (zápisy ze schůzí městské rady, 22.10.1918) V tomto zápisu se také nachází zmínka o vyhlášce, která byla uvedena v platnost 17. října 1918 a do 4. listopadu uzavřela všechny městské i obecné školy v Prostějově. „*Výnos c. k. okr. Hejtmanství jímž na ochranu před epidemií chřipkovou nařizuje se uzavření škol a zakazuje se pořádání zábavních podniků, schůzí aj. shromáždění lidu do 4. listopadu t. r. (č.16430 pol.)*“ (zápisy ze schůzí městské rady, 22.10.1918) Přes tento zákaz se vzhledem k náhlým událostem vzniku

Československého samostatného státu konalo shromáždění před radnicí, kde se sešlo 30 000 osob a všichni společně oslavovali. Od vzniku Československého samostatného státu se již španělská chřipka vůbec nezmiňuje ani nepřipomíná.

Ještě v době chřipkových prázdnin se sešli učitelé z celého prostějovského okresu, aby oslavili nově nabytou svobodu národa, což si MUDr. Ondřej Příkryl poznamenal do svých Pamětí. Stejně tak ve svých Pamětech zaznamenal vzpomínkovou akci, která se konala 8. listopadu k výročí bitvy na Bílé hoře a pořádaly ji všechny chlapecké školy v Prostějově.

Celkově se však dá říct, že se chřipková epidemie příliš mnoho neřešila. Jak to také vyplývá ze zápisů MUDr. Ondřeje Příkryla, v jehož Pamětech se nachází poměrně málo zmínek o probíhající epidemii a to navzdory tomu, že byl lékařem a na začátku války se snažil o zajištění dostatečných zásob zdravotnického materiálu pro město Prostějov. Na konci první světové války se věnoval spíše politickému vývoji situace v českých zemích.

6.4 Pokus o rekonstrukci počtu obětí v Prostějově

6.4.1 6.4.1 Obecné informace o Prostějově v letech 1918-1920

Prostějov se dělil na sedm místních částí: Čechovice, Čechůvky, Domamyslice, Krasice, Žešov a Vrahovice. Sedmou částí byl samotný Prostějov včetně židovské obce. Pokus o rekonstrukci počtu obětí španělské chřipky se týká pouze Prostějova bez místních částí. Prostějov byl v té době třetím největším městem na Moravě, po Brně a Moravské Ostravě. (Tuček 2015, str. 8)

Podle sčítání lidu z roku 1910 žilo v Prostějově 31 462 obyvatel včetně prostějovské židovské obce, kde bylo 1385 obyvatel. Při dalším sčítání lidu v roce 1921 žilo v Prostějově 31 092 osob bez židovské obce, kde sčítání lidu toho roku neproběhlo. (Okres Prostějov, str. 9) Podle zprávy *Hlasů z Hané* žilo v Prostějově na konci roku 1918 33 049 obyvatel. Z toho bylo 30 843 katolického vyznání, 356 bylo nekatolíků a 1850 Židů. (Hlasy z Hané 1919, č.8) (obrázek 39) Nelze přesně určit jaký byl počet obyvatel během roku a na podzim 1918, kdy se ještě nevrátili všichni vojáci z 1. světové války. Zároveň v důsledku války bydlelo v Prostějově asi 700 haličských uprchlíků a v Prostějově a jeho okolí byli drženi italští váleční zajatci, někteří z nich v Prostějově zemřeli na chřipku v nemocnici Milosrdných bratří v Prostějově. Ty však nepočítám do obětí chřipky v Prostějově, protože sice v Prostějově zemřeli, ale jejich tehdejší trvalé bydliště bylo nahlášeno v Plumlově.

V Prostějově fungovaly dvě nemocnice. První byla veřejná všeobecná nemocnice, která byla ve městě větší a významnější a byla založena 1887. Před válkou, kdy tehdejší starosta MUDr. Ondřej Příkryl nechal navýšit počet lůžek, měla kapacitu 254 lůžek. Starosta MUDr. Ondřej Příkryl 8. srpna 1914 nechal svolat schůzi všech lékařů a lékárníků z Prostějova a společně udělali preventivní opatření, kvůli začínající válce, která mohla mít dopad na zhoršení kvality zdravotnictví. Byla nakoupena velká zásoba zdravotnického materiálu a zavedeny oddělené

prostory pro pacienty s infekčními chorobami. (Tuček 2015, str. 39-40) Pacienti, kteří zemřeli a měli trvalé bydliště v Prostějově, byli zapisováni do matriky farnosti Povýšení sv. Kříže. Necelá polovina pacientů neměla však trvalé bydliště v Prostějově. Druhá nemocnice fungovala v klášteře u Milosrdných bratří, která byla založena 1733. V roce 1895 byla zmodernizována a měla 60 lůžek. (Navrátilová 2009, str.47-48) Tato nemocnice byla pouze pro muže. Zemřelé pacienty zapisovali do svojí vlastní matriky, která není přístupná pro veřejnost, protože její část je stále živá, proto se nachází na Magistrátu města Prostějova, kde lze do let 1918-1920 nahlédnout.

V Prostějově se v tomto období zapisovalo do čtyř matrik podle původce. Většina zemřelých z Prostějova byla zapsaná v matrice farnosti Povýšení sv. Kříže. Roky 1913 a 1918-1920, které jsem porovnávala, jsou u Povýšení sv. Kříže vedené ve dvou matričních knihách. První s číslem 9575 obsahuje zápisy z let 1911-1918 a druhá s číslem 9576 je z let 1919-1930. Těmto rokům odpovídá i matriční kniha číslo 9985 Okresního úřadu v Prostějově z let 1904-1923. V této matrice není v roce 1918 zápis. Třetí je matrika, která patřila k nemocnici Milosrdných bratří. Matriční kniha se zápisy z roku 1913, která je zveřejněná pod číslem 9585, je z let 1877-1914 a je již volně přístupná na stránkách Moravského zemského archivu podobně jako již zmíněné matriční knihy farnosti Povýšení sv. Kříže a Okresního úřadu. Matriční kniha z let 1915-1949 s číslem 9586 obsahuje zápisy z let 1918-1920 a nachází se na Magistrátu města Prostějova. Čtvrtou matrikou je matrika židovské obce s číslem 1699, která zahrnuje roky 1844-1948 a je přístupná na stránkách Národního archivu, z chřipkových let 1918-1920 chybí zápisy z roku 1920.

6.4.2 Příčiny úmrtí a počet obětí v Prostějově

Pro co nejpřesnější odhad počtu obětí španělské chřipky jsem se rozhodla v matrikách vyhledat osoby s příčinou smrti akutního respiračního onemocnění, protože během pandemie nemusely být všechny případy smrti na chřipku správně určeny, zvláště na začátku pandemie a při úmrtí v domácím prostředí.

První zaznamenaná prostějovská oběť španělské chřipky byl truhlářský pomocník Hubert Krell, který pocházel z Rakouska a pracoval v továrně F. a J. Kovářík. Zemřel 17.9. 1918 po třídenní hospitalizaci v nemocnici Milosrdných bratří ve věku 29 let. (Matrika zemřelých nemocnice Milosrdných bratří, str. 16)

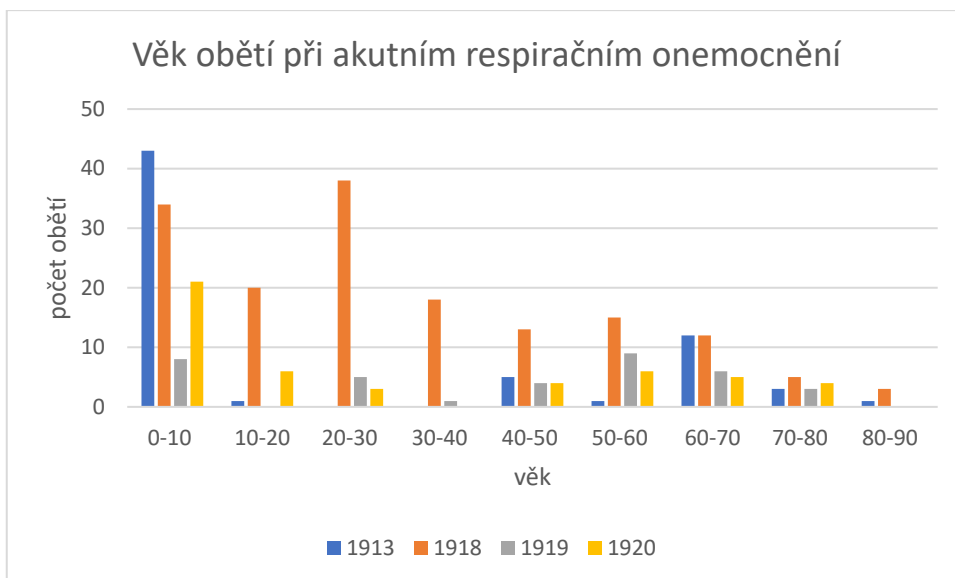
První oběť z řad prostějovských občanů byla dvacetiletá služka Marie Dašková, která zemřela na chřipkový zánět plic 28. 9. 1918 ve veřejné nemocnici v Prostějově. (Matrika zemřelých Povýšení sv. Kříže, str. 411)

Během celého roku 1918 zemřelo v Prostějově 815 lidí z různých příčin, z toho 369 bylo mužů a 446 žen. V matrice farnosti Povýšení sv. Kříže je z toho zapsáno 767 osob. Na akutní respirační choroby zemřelo toho roku celkem 156 osob, z toho bylo 93 žen a 63 mužů. Ve srovnání s předválečným rokem 1913, kdy zemřelo v Prostějově 774 osob, z toho 425

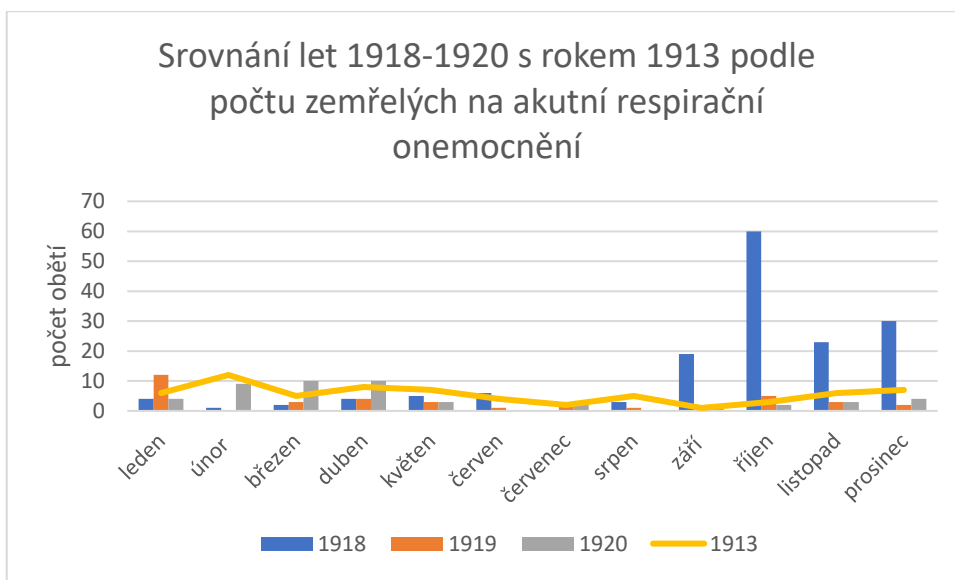
mužů a 349 žen, ale na akutní respirační chorobu zemřelo v roce 1913 pouze 66 osob, z toho 29 mužů a 37 žen. Přičemž z těchto 66 obětí bylo 42 ve věku 0-3 roky, což ukazuje na vysokou kojeneckou úmrtnost. Mimo jedné osoby, která měla 18 let, byli všichni ostatní starší 40 let. Tudiž můžeme říct, že respirační choroby se v roce 1913 vyskytovaly pouze u malých dětí nebo u lidí, kteří už nebyli v produktivním věku. Zatímco během pandemie španělské chřipky umírali s větší pravděpodobností lidé v produktivním věku, což nebylo pro respirační onemocnění typické. (graf 1) Zatímco v roce 1913 byl počet zemřelých mužů vyšší než počet zemřelých žen, tak v roce 1918 počet zemřelých žen je o třetinu větší než zemřelých mužů, je to pravděpodobně doznívající první světovou válkou, a tudíž absencí mužů v produktivním věku ve městě, tedy těch, kteří by mohli pravděpodobně zemřít na chřipku. (Matrika Povýšení sv. Kříže)

Celkem roku 1919 zemřelo 646 obyvatel Prostějova, přičemž 315 bylo mužů a 329 žen, což je ve srovnání s rokem 1918 značný úbytek. V roce 1919 zemřelo 36 osob, jejichž smrt byla zapříčiněná akutním respiračním onemocněním. (graf 2) Z 36 obětí bylo 12 žen a 24 mužů. Rozdílem bylo také to, že tito lidé nebyli v produktivním věku, ale byli to buď starší lidé a nebo malé děti. Tudiž se dá říct, že se situace z tohoto hlediska vrátila do normálu. Avšak v roce 1919 nastal oproti předchozímu roku i roku 1913 rapidní pokles počtu obětí ve věku 0 až 10 let, což bylo s největší pravděpodobností zapříčiněno tím, že v důsledku války nastal reprodukční úbytek, tudíž došlo i k snížení kojenecké úmrtnosti. Stejně pak i v roce 1920 byl počet úmrtí v raném věku vyšší než v roce 1919, ale stále se nevyrovnal roku 1918 a předválečnému roku 1913. (graf 1)

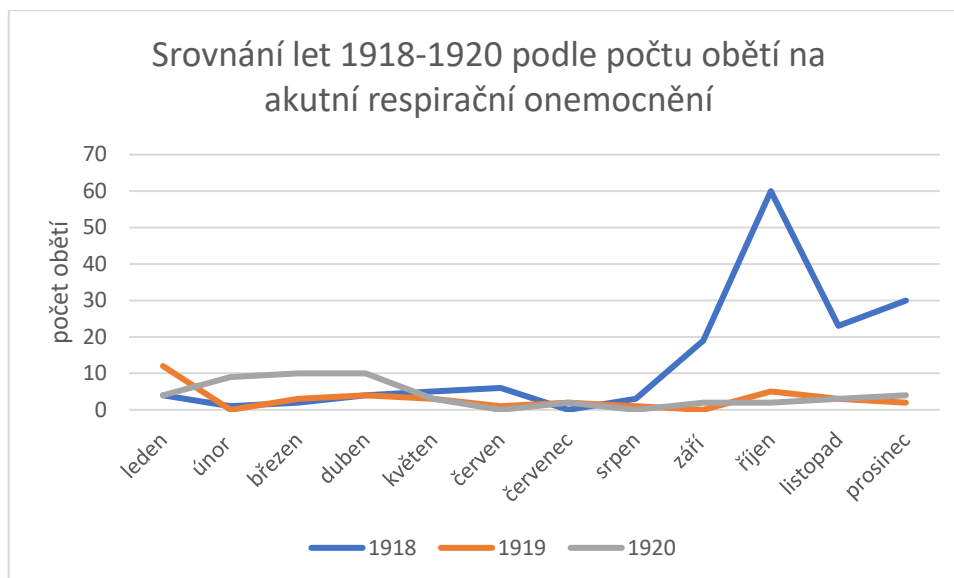
V roce 1920 v Prostějově zemřelo 609 obyvatel, mužů bylo 298 a žen 311, což bylo méně než o rok dříve, kdy zemřelo 646 obyvatel Prostějova. Obětí, které zemřely na akutní respirační onemocnění, navzdory tomu naopak přibývalo. V roce 1919 bylo pouze 36 obětí, zatímco v roce 1920 to bylo 49, z toho 21 žen a 28 mužů. Toto číslo samozřejmě nelze srovnávat s rokem 1918, kdy pandemie chřipky vypukla v plné síle, přesto lze spíše říct, že španělská chřipka prošla Prostějovem viditelně pouze v roce 1918 a v roce 1920. Třetí vlna pandemie nebyla v Prostějově zaznamenána, pokud do ní nepočítáme i oběti z ledna 1919, které byly pravděpodobně ještě posledními oběťmi druhé nejsmrtelnější vlny. (graf 2; 3)



Graf 1 – Srovnání věku obětí akutního respiračního onemocnění



Graf 2 - Srovnání let 1918-1920 s rokem 1913 podle počtu zemřelých na akutní respirační onemocnění



Graf 3 - Srovnání let 1918-1920 podle počtu obětí na akutní respirační onemocnění

Při pokusu o rekonstrukci počtu obětí španělské chřipky v Prostějově jsem vyhledávala osoby, které žily v Prostějově a zároveň zemřely na akutní respirační onemocnění, k nimž tedy nepočítám např. tuberkulózu. V matrice nemocnice u Milosrdných bratří byly příčiny smrti zapsány latinsky, někdy s překladem do češtiny, ale já jsem zde uvedla vše již česky. Také v matrikách byl různý zápis stejných nemocí, pro zjednodušení jsem též vše sjednotila pod stejný název jako např. zánět plic po chřipce a chřipka, zánět plic. Níže je uveden výpis akutních respiračních onemocnění v jednotlivých letech.

Akutní respirační onemocnění v roce 1913:

Příčina	počet obětí
zánět plic	50
zánět plic, křivice	3
zánět plic katarální	3
zánět plic, srdeční vada	3
zánět plic chronický	1
zánět průdušek a plic	6
Celkem	66

Akutní respirační onemocnění v roce 1918:

Příčina	počet obětí
zánět plic	56
zánět plic, chřipka	50
zápal plic, chřipka	7
katar průdušek	7

roztroušený zánět plic	5
zánět plic, srdeční vada	5
oboustranný zánět plic	4
zánět plic, chřipka, srdeční vada	4
zánět plic po spalničkách	4
zápal plic	4
zánět plic po chřipce, zánět ledvin	3
spála, zánět plic, otrava krve	2
zánět plic, křivice	2
hnisavý zánět pohrudnice	1
zánět plic, mozku	1
krvácení plic	1
Celkem	156

Akutní respirační onemocnění v roce 1919:

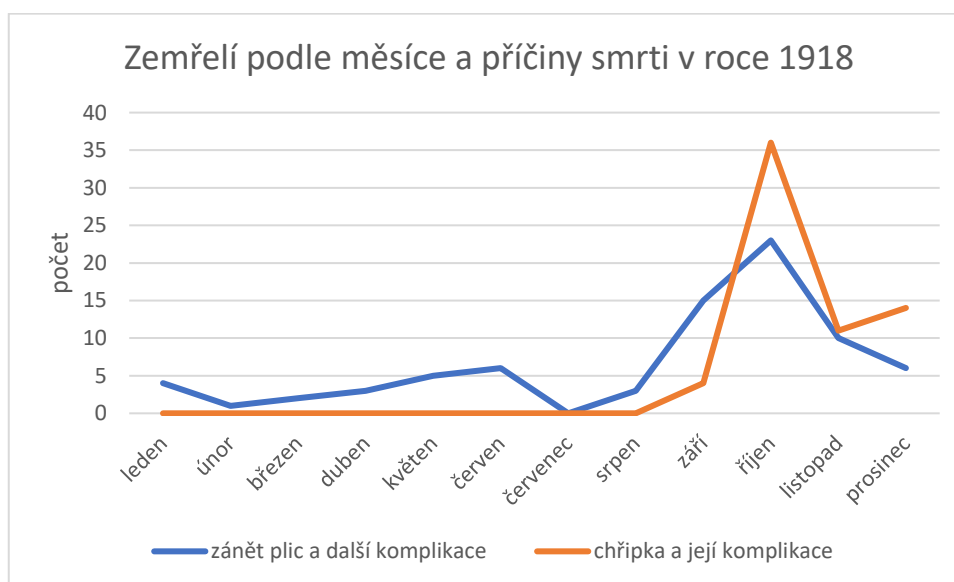
Příčina smrti	počet obětí
zánět plic	16
zápal plic, chřipka	7
roztroušený zánět plic	2
zánět plic, neštovice	2
chřipka, slabost srdce	1
zápal pobřišnice a plic	1
zánět plic, sešlost věkem	1
chřipka, sešlost věkem	1
zápal plic	1
zánět plic, křivice	1
zánět nitroblány srdeční, zápal plic	1
zánět jater, zápal plic	1
krvácení mozkové, zánět plic	1
Celkem	36

Akutní respirační onemocnění v roce 1920:

Příčina smrti	počet obětí
zánět plic	19
zápal plic	6
zánět plic, katarální	6
zánět mozku při chřipce	5
spavá chřipka	3
rozedma plic, chřipka	2
zánět plic po chřipce	2
oboustranný zánět plic	1

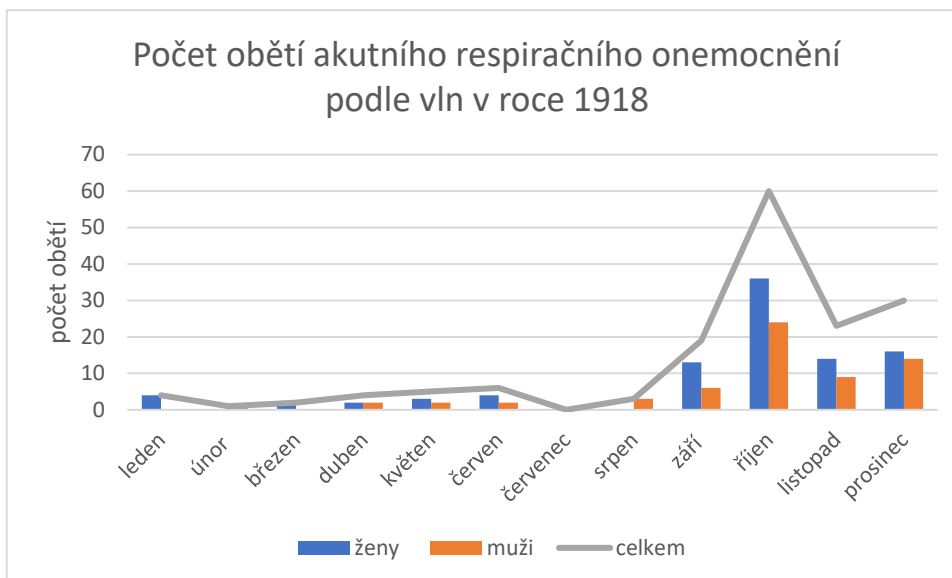
Chřipka	1
spála, zápal plic	1
zápal plic, sešlost věkem	1
zánět plic, zánět ledvin	1
chřipka, TBC plic	1
Celkem	49

Vybrala jsem nejčastější příčiny úmrtí z akutních respiračních onemocnění a srovnala je mezi sebou podle toho, jak byly časté během roku 1918. Mezi chřipku jsem počítala všechny příčiny smrti, u kterých je chřipka jmenována, stejně tak i u zánětu plic, jen s tím rozdílem, že pokud u zánětu plic nebo zápalu plic byla napsaná i chřipka, tak jsem určený počet zemřelých počítala mezi oběti chřipky. Z grafu lze poznat, že v říjnu v roce 1918, kdy se rapidně zvedl počet úmrtí na chřipku, tak se paralelně s tím zvedla i vlna zánětů plic, což pravděpodobně znamená, že tyto dvě skutečnosti spolu souvisí. (graf 4)



Graf 4 - Zemřelí na akutní respirační onemocnění a příčiny smrti v roce 1918

V roce 1918 zemřelo na akutní respirační onemocnění 156 osob, z nichž 65 mělo stanoveno jako příčinu smrti chřipku nebo chřipku a zánět plic, z toho od srpna do prosince roku 1918 zemřelo na akutní respirační onemocnění 136 osob. Měsíc s největším počtem obětí byl říjen, ve kterém zemřelo 60 osob. Na grafu je nenápadně vidět i první chřipková vlna, kdy v květnu a červnu nastává nepatrné zvýšení obětí. Tato vlna je zdokumentovaná pouze ve zvýšení obětí na akutní respirační onemocnění, protože ani v matrice nejsou tyto oběti zapsány s příčinou smrti na chřipkový zánět plic. Po listopadovém poklesu úmrtí na akutní respirační onemocnění lze v prosinci 1918 pozorovat opětovné zvýšení počtu obětí. (graf 5)



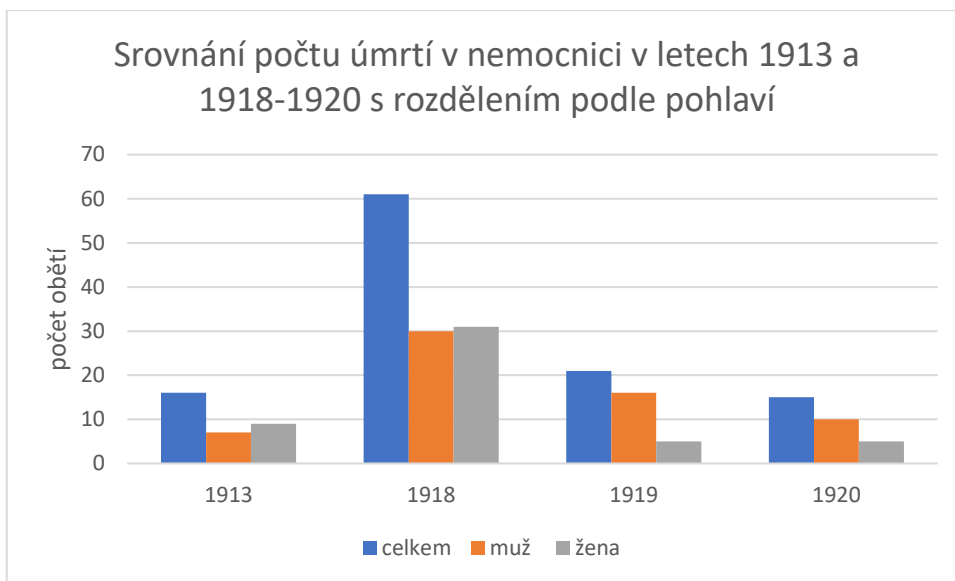
Graf 5 - Počet obětí akutního respiračního onemocnění podle vln v roce 1918

V roce 1918 zemřelo v nemocnici na akutní respirační onemocnění 61 osob. Většina z nich zemřela ve veřejné nemocnici, šest z nich zemřelo v nemocnici Milosrdných bratří. Žen bylo 31 a mužů 30. Zapsanou chřipku jako příčinu smrti mělo 34 osob, které umřely v nemocnici, což je víc než polovina všech, kteří v roce 1918 měli v matrice zapsanou jako příčinu smrti chřipku, proto se dá říct, že v nemocnici byla větší pravděpodobnost, že správně odhalili příčinu smrti. Oproti roku 1913, kdy v nemocnici zemřelo 16 osob, je tu zřejmý nárůst úmrtí v nemocnici, což je nejspíše zapříčiněno tím, že v nemocnici nebyly většinou hospitalizovány malé děti, ty ve většině případů měly jako místo úmrtí uvedené své trvalé bydliště a zároveň zvýšený počet hospitalizovaných s chřipkou a jejími komplikacemi. (graf 6,7)

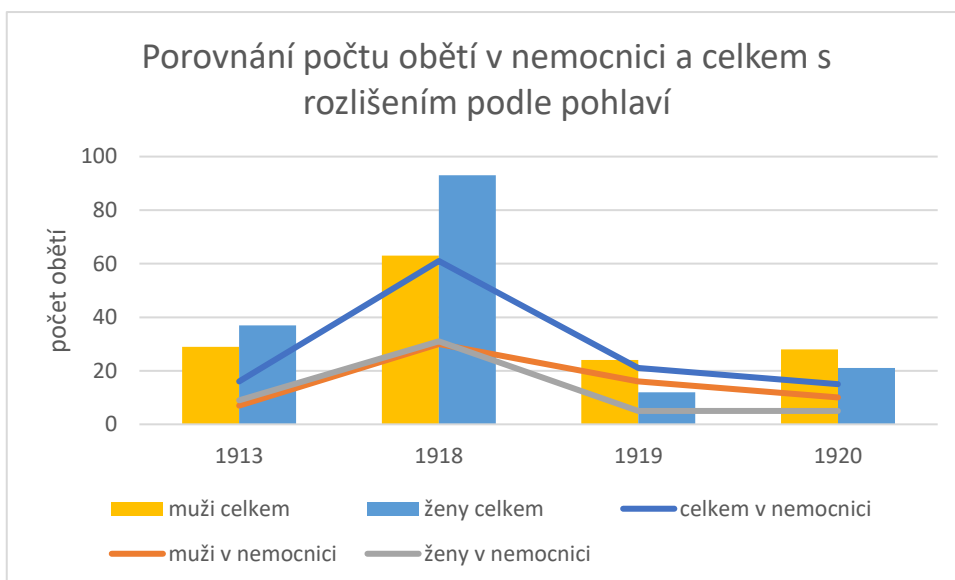
V roce 1919 zemřelo v nemocnici 21 osob z celkem 36 zemřelých na akutní respirační onemocnění. Z toho 16 bylo mužů a pouze 5 žen. (graf 6,7)

V roce 1920 zemřelo v nemocnici 15 osob z celkem 49 zemřelých na akutní respirační onemocnění, z toho 10 mužů a 5 žen. (graf 6, 7)

Také se dá z grafu 7 vyčíst, že ve zkoumaných letech byla nemocniční péče lépe dostupná spíše pro muže, protože mimo roky 1913 a 1918, kdy v nemocnicích zemřelo více žen než mužů, byl počet mužů v nemocnicích v ostatních srovnávacích letech vyšší. Tuto domněnku potvrzuje i to, že v roce 1918 zemřelo celkem 93 žen a pouze 63 mužů, proto jestliže je jejich počet v nemocnici srovnatelný, tak to znamená, že téměř polovina mužů zemřela v nemocnici, zatím co u žen to byla pouze jedna třetina.



Graf 6 - Srovnání počtu úmrtí v nemocnici v letech 1913 a 1918-1920 s rozdělením podle pohlaví



Graf 7 - Porovnání počtu obětí, které zemřely v nemocnici a celkového počtu obětí a rozdělení podle pohlaví

V židovské obci v Prostějově žilo na konci roku 1918 podle Hlasů z Hané 1850 Židů. Vzhledem k tomu, že židovská obec patří do části Prostějova, kterou dokumentuji, jsem zkoušela zjistit víc o situaci, která zde byla v době pandemie španělské chřipky. V matrice, do které byli zapisováni zemřelí z židovské obce, nebyla v letech 1918-1919 zaznamenána příčina smrti, tudíž jsem nemohla u zemřelých najít spojitost s pandemií španělské chřipky. Počet zemřelých v roce 1918 byl 35 osob, zatímco v roce 1913 byl počet poloviční a v roce 1919 činil počet zemřelých 21 osob. Jediné informace, které jsem mohla použít, byl věk zemřelého a datum úmrtí. Z žádné informace se nedalo vycházet, protože všichni zemřelí, kteří zde byli zaznamenáni, byli nadprůměrně starší, než byl typický věk obětí španělské

chřipky. Ani podle data úmrtí se v matrice nedala najít spojitost s proběhlou pandemií španělské chřipky, protože počet úmrtí v říjnu roku 1918 nijak nepřevyšoval jiné měsíce v roce 1918, tak jako to bylo viditelné v matrice farnosti Povýšení sv. Kříže. Z těchto údajů se lze domnívat, že se pandemie španělské chřipky v židovské obci nijak významně neprojevila.

Závěr

Cílem mé práce bylo pokusit se zmapovat situaci v Prostějově během pandemie španělské chřipky v letech 1918-1920 a rekonstruovat počet obětí této pandemie v Prostějově.

V teoretické části jsem objasnila okolnosti a průběh pandemie španělské chřipky ve světě, rozšíření do Evropy, průběh pandemie v Evropě, průběh pandemie v českých zemích.

V praktické části jsem prostudovala dobové regionální noviny, školní kroniky, archivní materiál města Prostějova a Paměti tehdejšího prostějovského starosty MUDr. Ondřeje Příkryla. Výsledkem tohoto bádání bylo zjištění, že informace o španělské chřipce se v prostějovském tisku a v Pamětech MUDr. Ondřeje Příkryla objevují převážně během druhé vlny pandemie, která proběhla na podzim roku 1918. Toto zjištění potvrzuje i fakt, že od září do prosince 1918 se v matrikách rapidně zvedl počet úmrtí na akutní respirační onemocnění. Přínosem mé práce je obohacení znalostí prostějovské historie zpracováním informací z doby pandemie španělské chřipky.

Z prostějovského dobového tisku jsem zjistila, že během podzimu 1918 byla lidem doporučována hygienická opatření, také se předpokládalo, že chřipka byla jedním z důsledků první světové války. Španělská chřipka významně zasáhla některé školy např. I. a IV. Národní dívčí školu, kde zemřela učitelka sl. Olga Čermáková a některé žákyně ze školy. V Prostějově byly od 17. října do 4. listopadu zavřené všechny školy a byly zakázané veškeré kulturní akce, bylo zavřené kino a divadlo. Druhá vlna pandemie španělské chřipky skončila vyhlášením Československého samostatného státu, kdy se přes zákaz shromažďování lidé setkali na náměstí a společně oslavovali, přesto španělská chřipka začala ustupovat. Ostatní vlny nejsou v Prostějově nijak patrné, pouze na jaře 1920 došlo opět k několika případům úmrtí na chřipku, byli to ale lidé starší, tudíž už se nejednalo o typický projev španělské chřipky, která se vyznačovala úmrtími v produktivním věku.

V letech 1918-1920 zemřelo na akutní respirační onemocnění 241 obyvatel Prostějova. Od začátku září do konce roku 1918 zemřelo na akutní respirační onemocnění 132 obyvatel Prostějova a jen v samotném říjnu, kdy byla situace s chřipkou nejvážnější, zemřelo 60 osob. Chřipku mělo určeno jako příčinu smrti 65 osob. Ve srovnávacím roce 1913 ve stejném období (září–prosinec) zemřelo na akutní respirační onemocnění 17 obyvatel Prostějova. Během druhé vlny španělské chřipky se potvrdilo pravidlo, kterým je španělská chřipka nechvalně proslavená, a to že na chřipku umírali lidé v produktivním věku, kteří běžně na akutní respirační onemocnění neumírali. V roce 1918 zemřelo o jednu třetinu více žen než mužů, což mohla způsobit stále trávající absence mužů po první světové válce.

Z časových důvodů jsem nedokázala zjistit více informací o židovské obci v Prostějově, protože v její matrice nebyly uvedeny příčiny úmrtí. Další informace o židovské obci by se daly najít v prostějovském německém deníku Deutsche Stimmen aus Mähren, který se z velké části týkal právě židovské obce. Dále by se dala práce rozšířit o celkové srovnání situace

v jiném českém nebo moravském městě a také o srovnání počtu obětí španělské chřipky mezi různými městy. Práce by také šla rozšířit o informace ze záznamů veřejné všeobecné nemocnice v Prostějově a o srovnání pandemie španělské chřipky a pandemie covidu-19 v městě Prostějově.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje:

Brambory. *Hlasy z Hané*. Prostějov, 1918, **37**(78).

Do léčení dispensáře. *Ječmínek*. Prostějov, 1919, **10**(15).

Epidemie chřipková. *Ječmínek*. Prostějov, 1918, **10**(92).

Chřipka se roznáší bankovkami. *Ječmínek*. Prostějov, 1918, **10**(5).

Chřipková epidemie. *Hlas lidu*. Prostějov, 1918, **33**(86), 4.

Italský lékař. *Ječmínek*. Prostějov, 1918, **10**(4).

Jak žijeme. *Hlas lidu*. Prostějov, 1918, **33**(81), 4.

Jako lék od chřipky. *Ječmínek*. Prostějov, 1918, **10**(4).

Matrika zemřelých nemocnice Milosrdných bratří v Prostějově: 9586. Prostějov, 1915-1949.

Na obchodní akademii. *Hlasy z Hané*. Prostějov, 1918, **37**(92).

Narížena lékařská prohlídka. *Hlasy z Hané*. Prostějov, 1918, **37**(92).

Nepodávejme si rukou!. *Hlas lidu*. Prostějov, 1918, **37**(86).

Od španělské chřipky. *Ječmínek*. Prostějov, 1918, **10**(3).

Pohyb obyvatelstva. *Hlasy z Hané*. Prostějov, 1918, **37**(83).

Pohyb obyvatelstva. *Hlasy z Hané*. Prostějov, 1918, **37**(94).

Pohyb obyvatelstva v Prostějově. *Hlasy z Hané*. Prostějov, 1919, **38**(2).

Počátek vyučování. *Hlasy z Hané*. Prostějov, 1918, **37**(89).

Prostějovská čísla. *Hlasy z Hané*. Prostějov, 1919, **38**(8).

SALFELLNER, Harald. *Španělská chřipka: příběh pandemie z roku 1918*. Druhé, rozšířené vydání. Přeložil Pavel CÍNK. [Praha]: Vitalis, [2021]. ISBN 978-80-7253-422-7.

SOkA Prostějov, Osobní fond MUDr. Ondřeje Příkryla. *Paměti (1909 – 1936) strojepis*. Nezpracovaný fond

SOkA Prostějov, Archiv města Prostějov. *Zápisy ze schůzí městské rady*, inv. č. 938, č. knihy 641

SOkA Prostějov, Archiv města Prostějov. *Vyhlášky*, díl II., svazek 1.:inv. č. 2228, karton:533

Španělská chřipka. *Ječmínek*. Prostějov, 1918, **10**(1).

Španělská chřipka. *Ječmínek*. Prostějov, 1918, **10**(3).

Španělská chřipka v prostějovských školách. *Hlasy z Hané*. Prostějov, 1918, **37**(83).

"Španělka." *Hlas lidu*. Prostějov, 1918, **33**(4), 4.

Úmrtí. *Ječmínek*. Prostějov, 1918, **10**(2).

Úmrtí. *Hlasy z Hané*. Prostějov, 1918, **37**(83).

Úmrtí. *Hlasy z Hané*. Prostějov, 1918, **37**(103).

Úmrtí. *Hlasy z Hané*. Prostějov, 1918, **37**(106).

Úmrtnost. *Ječmínek*. Prostějov, 1919, **10**(16).

Válečná epidemie nemocí. *Hlasy z Hané*. Prostějov, 1918, **37**(81).

Ve veřejné nemocnici. *Hlasy z Hané*. Prostějov, 1919, **38**(13).

Vyhláška o uzavření škol. *Hlas lidu*. Prostějov, 1918, **33**(86), 4.

Z města. *Ječmínek*. Prostějov, 1918, **10**(4).

Z města. *Ječmínek*. Prostějov, 1918, **10**(13).

Zvláštní telegrafická zpráva z Vídně. *Hlasy z Hané*. Prostějov, 1918, **37**(87), 1.

Internetové zdroje:

1. národní škola dívčí Prostějov: Školní kronika. *Digitální archiv Zemského archivu v Opavě* [online]. 1888-1948 [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: https://www.archives.cz/web/digitalni_archiv/

3. národní škola dívčí Prostějov: Školní kronika. *Digitální archiv Zemského archivu v Opavě* [online]. Prostějov, 1903-1919 [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: https://www.archives.cz/web/digitalni_archiv/

4. národní škola dívčí Prostějov: Školní kronika. *Digitální archiv Zemského archivu v Opavě* [online]. Prostějov, 1912-1946 [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: https://www.archives.cz/web/digitalni_archiv/

2. národní škola chlapecká Prostějov: Školní kronika. *Digitální archiv Zemského archivu v Opavě* [online]. Prostějov, 1892-1927 [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: https://www.archives.cz/web/digitalni_archiv/

4. národní škola chlapecká Prostějov: Školní kronika. *Digitální archiv Zemského archivu v Opavě* [online]. Prostějov, 1906-1942 [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: https://www.archives.cz/web/digitalni_archiv/

ČIAMPOR, Fedor. *Chřipka – minulost' a přítomnost'. Vesmír* [online]. 2012, **91**(1) [cit. 2022-08-16]. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2012/cislo-1/chripka-minulost-pritomnost.html>

Digitální archiv Zemského archivu v Opavě [online]. [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: https://www.archives.cz/web/digitalni_archiv/

KAUFMANOVÁ, Lucie. *Chřipkové viry* [online]. Praha, 2011 [cit. 2022-11-09]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/49784/BPTX_2010_2_0_258032_0_96424.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze pedagogická fakulta. Vedoucí práce RNDr. Lenka Pavlasová Ph. D.

MACHALA, Ladislav. *Chřipka španělská, asijská, hongkongská, ptačí, prasečí... ...a co dál?. Vesmír* [online]. 2009, **88**(7) [cit. 2022-08-17]. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2012/cislo-1/chripka-minulost-pritomnost.html>

Matrika zemřelých farnosti sv. Kříže v Prostějově: 9575 [online]. Prostějov, 1911-1918 [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/746?image=216000010-000253-003375-000000-009575-000000-AP-B11495-00010.jp2>

Matrika zemřelých farnosti sv. Kříže v Prostějově: 9576 [online]. Prostějov, 1919-1930 [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/412?image=216000010-000253-003375-000000-009576-000000-FM-B10328-00010.jp2>

Matrika zemřelých nemocnice Milosrdných bratří v Prostějově: 9585 [online]. Prostějov, 1877-1914 [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/862?image=216000010-000253-003375-000000-009585-000000-FM-B10329-02480.jp2>

NAVRÁTILOVÁ, Eva. *Lékárenství n Prostějovsku v procesu vývoje zdravotnictví po roce 1989* [online]. Hradec Králové, 2009 [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/24246/DPTX_0_0_11160_0_54241_0_52544.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze

Farmaceutická fakulta v Hradci Králové Katedra sociální a klinické farmacie. Vedoucí práce Doc. PhDr. František Dohnal, CSc.

Okres Prostějov: Sčítání lidu. *Český statistický úřad* [online]. Olomouc [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20537734/130084150713.pdf/c6bc6e58-00cf-4373-8883-74973f558c4c?version=1.2>

Prostějov (okresní úřad) civilní matriky (okresní národní výbor, dříve c.k. okresní hejtmanství a okresní správa politická): 9985 [online]. Prostějov, 1904-1923 [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/actapublica/matrika/detail/781?image=216000010-000253-003375-000000-009985-000000-AP-B11509-00010.jp2>

SALFELLNER, Harald. *Pandemie španělské chřipky 1918/19: se zvláštním zřetelem na České země a středoevropské poměry* [online]. Praha, 2017 [cit. 2022-11-09]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/86624/140057056.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze 1. lékařská fakulta. Vedoucí práce Doc. PhDr. Ludmila Hlaváčková, CSc.

STUCHLÝ, Lukáš. *Porovnání epidemií a pandemií ve 20. a 21. století* [online]. Kladno, 2021 [cit. 2022-11-09]. Dostupné z: <https://dspace.cvut.cz/bitstream/handle/10467/98087/FBMI-BP-2021-Stuchly-Lukas-prace.pdf?sequence=-1&isAllowed=y>. Bakalářská práce. České vysoké učení technické v Praze fakulta biomedicínského inženýrství katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva. Vedoucí práce RNDr. Lenka Pavlasová Ph. D.

ŠÍMA, Petr. *Proč se bojíme ptačí chřipky: O „starých“ a „nových“ infekcích*. Vesmír [online]. 2006, 13.4.2006, 85(4) [cit. 2022-11-09]. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2006/cislo-4/proc-se-bojime-ptaci-chripky.html>

TUČEK, Marek. *První světová válka očima prostějovského starosty Ondřeje Příkryla* [online]. Olomouc, 2015 [cit. 2022-11-17]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/wncct6/15166361>. Bakalářská diplomová práce. Univerzita Palackého Filozofická fakulta Katedra historie. Vedoucí práce Prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D.

TUREK, Jan. *Pandemie zabíjejí přes pět tisíc let*. Vesmír [online]. 2020, 2.11.2020 [cit. 2022-11-09]. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/on-line-clanky/2020/11/pandemie-zabijeji-pres-pet-tisic-let.html>

Základní škola Prostějov, Rejskova ul.: Školní kronika. *Digitální archiv Zemského archivu v Opavě* [online]. Prostějov, 1916-1957 [cit. 2023-03-05]. Dostupné z: https://www.archives.cz/web/digitalni_archiv/

Přílohy

Seznam grafů:

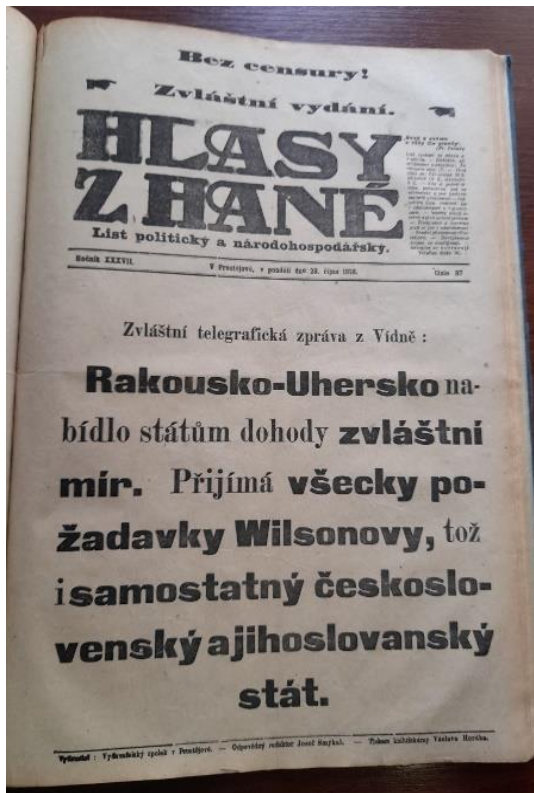
Graf 1 – Srovnání věku obětí akutního respiračního onemocnění.....	32
Graf 2 - Srovnání let 1918-1920 s rokem 1913 podle počtu zemřelých na akutní respirační onemocnění.....	32
Graf 3 - Srovnání let 1918-1920 podle počtu obětí na akutní respirační onemocnění	33
Graf 4 - Zemřelí na akutní respirační onemocnění a příčiny smrti v roce 1918.....	35
Graf 5 - Počet obětí akutního respiračního onemocnění podle vln v roce 1918.....	36
Graf 6 - Srovnání počtu úmrtí v nemocnici v letech 1913 a 1918-1920 s rozdělením podle pohlaví	37
Graf 7 - Porovnání počtu obětí, které zemřely v nemocnici a celkového počtu obětí a rozdělení podle pohlaví.....	37

Seznam obrázků:

Obrázek 1 - Hlasy z Hané, 28. 10. 1918, (vlastní fotografie)
Obrázek 2 - Hlas Lidu (vlastní fotografie)
Obrázek 3 - Hlasy z Hané (vlastní fotografie)
Obrázek 4 - Ječmínek (vlastní fotografie)
Obrázek 5 - Hanácké listy (vlastní fotografie)
Obrázek 6 - Pokrok (vlastní fotografie)
Obrázek 7 - Španělská chřipka, Ječmínek, 28. 9. 1918, část 1. (vlastní fotografie)
Obrázek 8 - Španělská chřipka, Ječmínek, 28. 9. 1918, část 2. (vlastní fotografie)
Obrázek 9 - Cena brambor, Hlasy z Hané, 28. 9. 1918 (vlastní fotografie)
Obrázek 10 - Zpráva z veřejné nemocnice, Hlasy z Hané, 16. 10. 1918 (vlastní fotografie)
Obrázek 11 - Úmrtí na španělskou chřipku, Ječmínek 5. 10. 1918 (vlastní fotografie)
Obrázek 12 - Španělská chřipka, Hlas Lidu 9. 10. 1918 (vlastní fotografie)
Obrázek 13 - Španělská chřipka – válečná nemoc, Hlasy z Hané 9. 10. 1918 (vlastní fotografie)
Obrázek 14 - Domácí léčba chřipky, Ječmínek 12. 10. 1918 (vlastní fotografie)
Obrázek 15 - Domácí léčba chřipky, Ječmínek 19. 10. 1918 (vlastní fotografie)
Obrázek 16 - Španělská chřipka v prostějovských školách, část 1, Hlasy z Hané 16. 10. 1918 (vlastní fotografie)
Obrázek 17 - Španělská chřipka na prostějovských školách, část 2, Hlasy z Hané 16. 10. 1918 (vlastní fotografie)
Obrázek 18 - Španělská chřipka evropsky, Ječmínek 12. 10. 1918 (vlastní fotografie)
Obrázek 19 - Úmrtí na chřipku v mladém věku, Hlasy z Hané 16. 10. 1918 (vlastní fotografie)
Obrázek 20 - Španělská chřipka v Prostějově, Ječmínek 19. 10. 1918 (vlastní fotografie)
Obrázek 21 - Vyhláška o uzavření škol, Hlas lidu 25. 10. 1918 (vlastní fotografie)
Obrázek 22 - Rozsah pandemie španělské chřipky v Prostějově, Hlas lidu 25. 10. 1918 (vlastní fotografie)
Obrázek 23 - Chřipková epidemie, Hlas Lidu 25. 10. 1918 (vlastní fotografie)

- Obrázek 24 - Hygienická doporučení, Hlasy z Hané 26. 10. 1918 (vlastní fotografie)
- Obrázek 25 - Přenos z bankovek, Ječmínek 26. 10. 1918 (vlastní fotografie)
- Obrázek 26 - Pohyb obyvatelstva v říjnu, Hlasy z Hané 20. 11. 1918 (vlastní fotografie)
- Obrázek 27 - Začátek vyučování na školách, Hlasy z Hané 2. 11. 1918 (vlastní fotografie)
- Obrázek 28 - Lékařská prohlídka navrátilých vojáků, Hlasy z Hané 13. 11. 1918 (vlastní fotografie)
- Obrázek 29 - Oslava založení státu, Hlasy z Hané 13. 11. 1918 (vlastní fotografie)
- Obrázek 30 - Epidemie ustoupila, Ječmínek 16. 11. 1918 (vlastní fotografie)
- Obrázek 31 - Návrat chřipky, Ječmínek 21. 12. 1918 (vlastní fotografie)
- Obrázek 32 - Úmrtí na chřipku, Hlasy z Hané 21. 12. 1918 (vlastní fotografie)
- Obrázek 33 - Úmrtí na chřipku, Hlasy z Hané 31. 12. 1918 (vlastní fotografie)
- Obrázek 34 - Úmrtí na chřipku, Ječmínek 1. 1. 1919 (vlastní fotografie)
- Obrázek 35 - Pohyb obyvatelstva v prosinci, Hlasy z Hané 8. 1. 1919 (vlastní fotografie)
- Obrázek 36 - Úmrtnost v roce 1918, Ječmínek 11. 1. 1919 (vlastní fotografie)
- Obrázek 37 - Veřejná nemocnice v roce 1918, Hlasy z Hané 15. 2. 1919 (vlastní fotografie)
- Obrázek 38 - Léčení dispenzáře, Ječmínek 4. 1. 1919 (vlastní fotografie)
- Obrázek 39 – Kronika základní školy na Rejskově ulici, str.16 (vlastní fotografie)
- Obrázek 40 – Kronika 2. národní školy chlapecké, str.81 (vlastní fotografie)
- Obrázek 41 – Kronika 1. národní školy dívčí, str.80 (vlastní fotografie)
- Obrázek 42 – Kronika 4. národní školy dívčí, str.36 (vlastní fotografie)
- Obrázek 43 – Zápis v matrice farnosti Povýšení sv. Kříže, str. 415 (vlastní fotografie)
- Obrázek 44 – Kronika 1. národní školy dívčí, Olga Čermáková, str.80 (vlastní fotografie)
- Obrázek 45 – Kronika 3. národní školy dívčí, pohřeb Olgy Čermákové, str.118 (vlastní fotografie)
- Obrázek 46 – Kronika 4. národní školy chlapecké, návrat do školy, str.79 (vlastní fotografie)
- Obrázek 47 – Kronika 4. národní školy chlapecké, připomínka bitvy na Bílé hoře, str.80 (vlastní fotografie)
- Obrázek 48 – Kronika 2. národní školy chlapecké, připomínka bitvy na Bílé hoře, str.81 (vlastní fotografie)
- Obrázek 49 - Prostějovská čísla na konci roku 1918, Hlasy z Hané 29. 1. 1919 (vlastní fotografie)

Obrázková příloha:



Obrázek 1- Hlasy z Hané, 28. 10. 1918, (vlastní fotografie)



Obrázek 2- Hlas Lidu (vlastní fotografie)



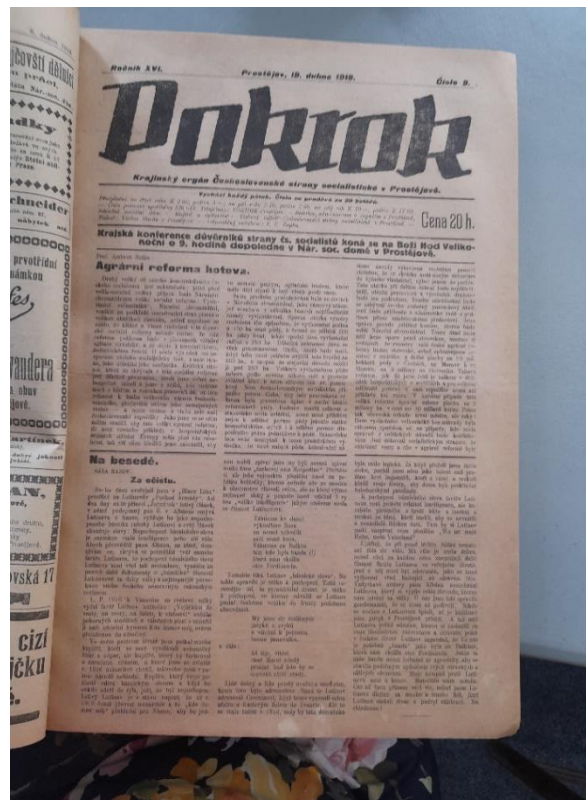
Obrázek 3- Hlasy z Hané (vlastní fotografie)



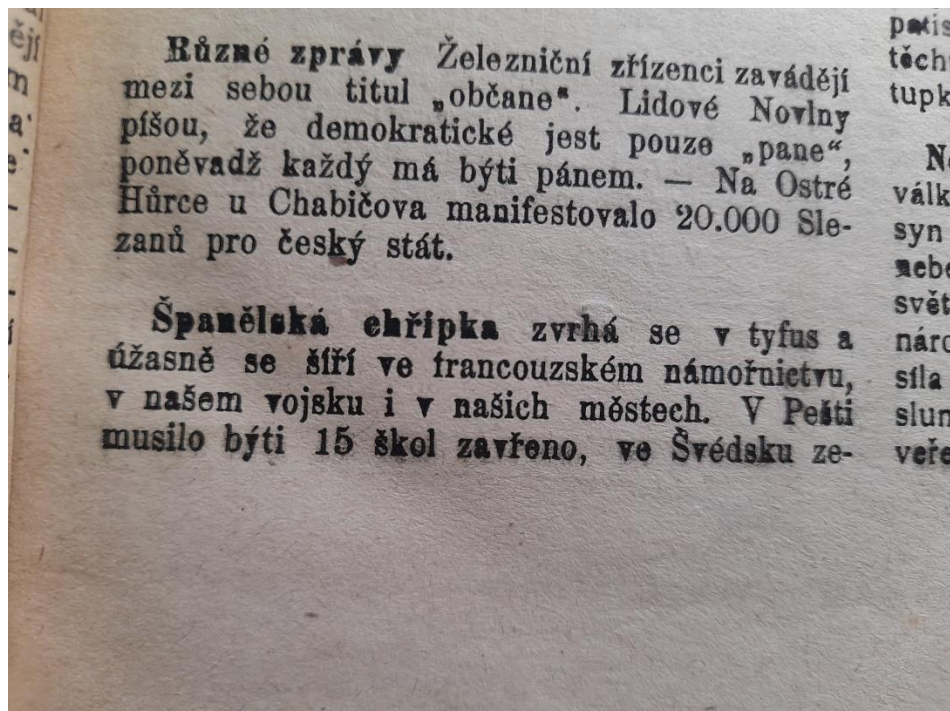
Obrázek 4 - Ječmínek (vlastní fotografie)



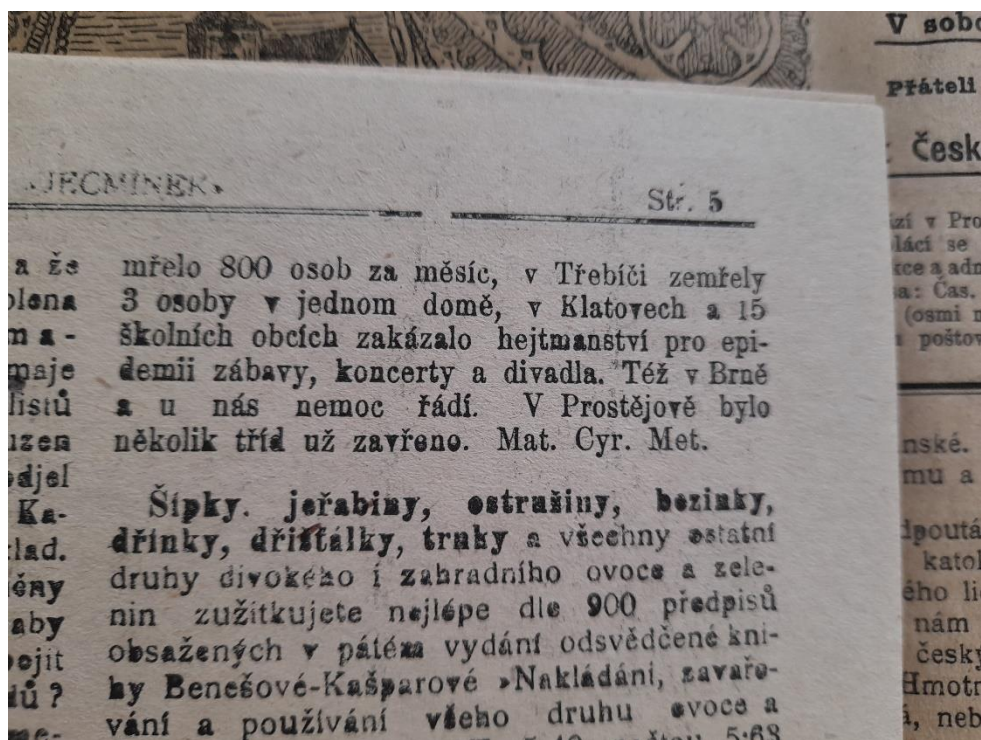
Obrázek 5 - Hanácké listy (vlastní fotografie)



Obrázek 6 - Pokrok (vlastní fotografie)



Obrázek 7 – Španělská chřipka, Ječmínek, 28. 9. 1918, část 1. (vlastní fotografie)



Obrázek 8 – Španělská chřipka, Ječmínek, 28. 9. 1918, část 2. (vlastní fotografie)

22.000 a dosah v 46 svazech 64.704 členů. kone
v be
kteř
•Ni
vyz
Run
na
nep
Det
stal
Ta
jev
jse
a
ce
ale
sta

Mistrovské odborné kursy hodlá uspořádati v zimních měsících 1918-19 Český odbor zemského úřadu pro zvelebování živností v různých městech Moravy, také v Prostějově. Budou to kursy bezplatné, platí se pouze 10K za učebné pomůcky.

Porada slovanských organizací železničních zřizenců v Přerově 22 t. m. byla vládním zástupcem rozpuštěna.

Brambory. Nejvyšší ceny v drobném prodeji (pod 1 metr. cent): od 16. září do 1. března 44 h za 1 kg brambor a 66 h za 1 kg rohlíčků.

Přímý nákup bramborů u pěstitelů byl dovolen i letos za stejných podmínek jako loni.

Moravské kovářstvo svolává anketu na 29. září o půl 11 hod.

Obrázek 9 - Cena brambor, Hlasy z Hané, 28. 9. 1918 (vlastní fotografie)

fajervérů. Prusáckými Čopiceň bude Rakousko pojištěno proti všem sudbám osudu.

Vo veřejné všeobecné nemocnici v Prostějově bylo v září ošetřováno 497 osob, z toho 203 cizí. Onemocnění chřipkou vykazuje největší počet nemocných, pak je to tuberkulóza a prudká onemocnění žaludku a střev, spála, úplavice, pohlavní nemoci a především svrab.

Železniční provoz bude ještě více ome-

Obrázek 10 – Zpráva z veřejné nemocnice, Hlasy z Hané, 16. 10. 1918 (vlastní fotografie)

klášteru v Prostějově. P. I. R.

Umrtil. Minulou neděli zemřel na španělskou chřipku, která zachvátila celou rodinu, p. Methoděj Fabel, dovedný řezbář a majitel domu, v 53 roce věku svého. Odp. v p.

Obrázek 11 – Úmrtí na španělskou chřipku, Ječmínek 5. 10. 1918 (vlastní fotografie)

Jak zijeme. Na okrese olomouckém rozmohly se užasnou měrou různé druhy vážných a vleklých chorob, nejrozšířenější je tzv. „španělská nemoc“, pak chřipka a jiné. Všechny obce na olomoucku jsou zamořeny, některé obce čítají i sta nemocných, v některé rodině jsou všichni její členové nemocni. A co je toho příčinou, že se tak rapidně nemoce zmáhají? Jedině a výhradně válka. Válka přinesla nám podvýživu, není léků a také ne lékařů, jelikož jsou skorem všichni u vojska. A podvýživa zhubí nám polovici celého národa, pak-li válka nebude brzy ukončena! Je marným bránit se proti nemocem, není dnes žádné možnosti zaméziti je, neboť jak již řečeno není léků a kdyby zde byly, nenahradí léky tu nejpotřebnější výživnou látku u člověka, tuk! Jsou rodiny, které kousek mastnoty neviděly celé měsíce, co boháči se v sádle a másle topí, jako v době míru! Zde nepomůže žádné shánění batochem, jelikož sádlo a slanina přijdou výhradně na tabule lidí bohatých! Dělníci, úředníci a malí obchodníci (řemeslníci) nemají pro sebe ničeho, pouze kus barevného hadru, který žádný tuk nevydá i kdyby jej člověk sebe více mačkal. Proto se nemoce šíří a zastavit je naprosto je nemožným. My dobře víme, že páni ministři mají svoje ohromné zásoby na zimu dobře uschovány a zajištěny a proto nás dosud těšili sliby a ještě více bulíkováním! Miliony doufaly a čekaly trpělivě na sliby a proto národ hyne a bude hynout.

Pracující lid

Obrázek 12 - Španělská chřipka, Hlas Lidu 9. 10. 1918 (vlastní fotografie)

Válečná epidemie nemoci zachvacuje Evropu. Propukla na jaře ve Španělsku záhadnou chřipkou, k níž druží se řada jiných těžkých onemocnění a kosi četné ze svých obětí. Je plno pověstí a zpráv, že t. zv. španělská chřipka je provázena příznaky moru a tyfu. I v našem městě a okrese nemoci chřipkové jeví nebezpečný ráz a vykazují velkou úmrtnost. Někde celé domácnosti jsou stíženy stejnou nemocí. Nakažlivost je tedy zcela zřejmá. Epidemie válečných nemocí velí, aby válka byla co nejdříve ukončena.

Obrázek 13 - Španělská chřipka – válečná nemoc, Hlasy z Hané 9. 10. 1918 (vlastní fotografie)

Úkladu jmenován byl dr. Selt.
Od španělské chřipky pomáhají si na Slovácku takto: Onemocní-li někdo, hned jej rozmastí (masírují) a ovineu prsa do studeného obkladu. Za den prý je po nemoci.
Ž... v Praze žádají.

Obrázek 14 - Domácí léčba chřipky, Ječmínek 12. 10. 1918 (vlastní fotografie)

Janečkova a j.
Jako lék od chřipky doporučuje z Feldkirchu červenou řípu. Jakmile se obstará horečka, má nemocný povečeřet salátu z řené řípy a do rána se horečka strátí. Doporučuje se též čaj a studený zábal hrubý. — Italský lékař Codroni objevil bacilla chřipky a nazval jej „alfa“.
Listárna...

Obrázek 15 - Domácí léčba chřipky, Ječmínek 19. 10. 1918 (vlastní fotografie)

skou dovolenou.
Španělská chřipka nevyminula Prostějov
s okolím. Mnoho osob onemocnělo španělskou
chřipkou v městě i na venkově a četné jsou
případy úmrtí, jež si vzala tato zákeřná nemoc.
Na školách pozoruje se rozšíření španělky

Obrázek 16 - Španělská chřipka v prostějovských školách, část 1, Hlasy z Hané 16. 10. 1918
(vlastní fotografie)

HLASY Z HANÉ

- nejpatrněji. V Prostějově musila býti celá čtvrtá
dívčí obecná škola zavřena.
Chřipka na školách řadí mezi žactvem
i učitelstvem. Ve středu 9. října scházelo ve
IV. obecné škole chlapecké 121 žáků ne-
mocných chřipkou.

Obrázek 17 - Španělská chřipka na prostějovských školách, část 2, Hlasy z Hané 16. 10. 1918
(vlastní fotografie)

v Sibirii. — Ve Vídni
je pro španělskou
chřipku zavřeno 1000
tříd, v Prostějově 1
dívčí škola, v Praze
všechny školy na 14
dní. — Španělská chřip-
ka šíří se kašláním a
pliváním. Nastane-li
mrázek neb horečka,
má nemocný zůstat v
posteli. — Lékaři čekají,
že nemoc potrvá ještě
asi 10 dnů. — Buko-
vinského

Obrázek 18 - Španělská chřipka evropsky, Ječmínek 12. 10. 1918 (vlastní fotografie)

celnu obdoby se valná hromada o hodinu
 později za každé účasti.

Úmrtí. V úterý 15. října zemřel po
 krátkém utrpení p. Čeněk Nevrkla, pre-
 fesor české reálky ve věku 29 roků. Pohřeb
 konal se ve čtvrtek 17. t. m. o 3. h. odpo-
 z kostela v Brněnské tř.

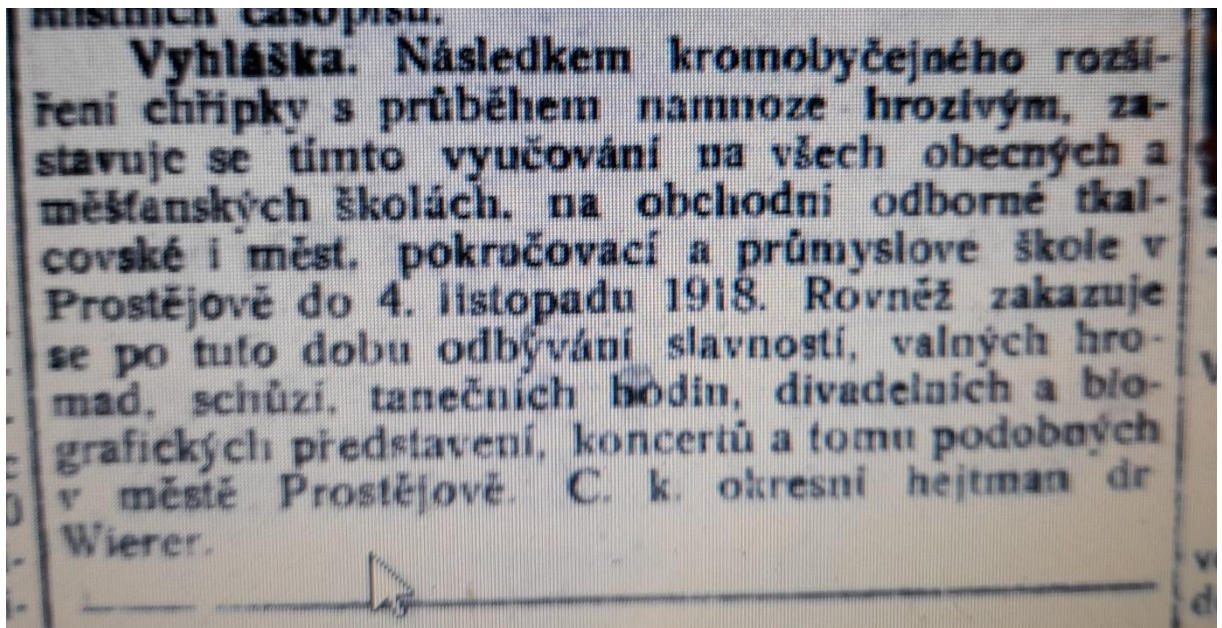
Úmrtí. V neděli 13. října v mladém
 věku 20 let zemřela po krátké nemoci sl.
 Olga Čermáková, literární učitelka I. třídy
 obecné školy, dcera p. J. Čermáka, skladní-
 ka Hospodářského družstva v Prostějově.
 Pohřeb konal se v úterý 15. t. m. z domu
 smutku, Havlíčkova ul. 31.

Z Plzeňova. (Úmrtí.) Po dvoudenní
 nemoci při plném vědomí, netušíc

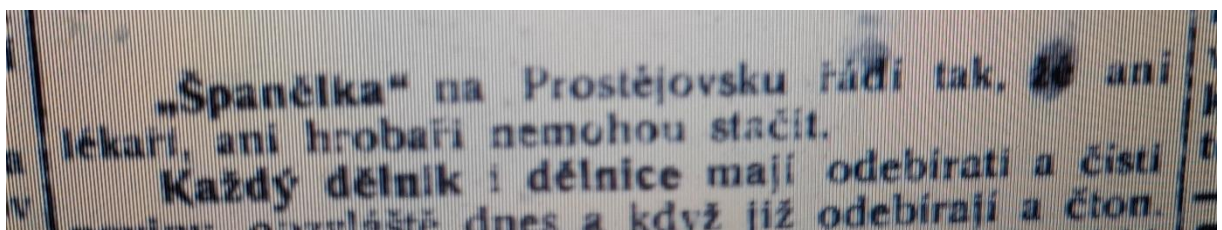
Obrázek 19 - Úmrtí na chřipku v mladém věku, Hlasy z Hané 16. 10. 1918 (vlastní fotografie)

Z města. Chřipková epidemie trvá dále.
 Zachvátila v městě na 5000 osob. Lékaři ne-
 stačí. Zemřeli v mladém věku p. Čeněk Ne-
 vrkla, prof. č. reálky, p. rev. dráhy Jarič a
 učitelka slečna Olga Čermáková. — V měsíci
 září narodilo se 27, zemřelo 42 osob. Uprch-
 líků jest tu ještě 1082. — Také zde listo-

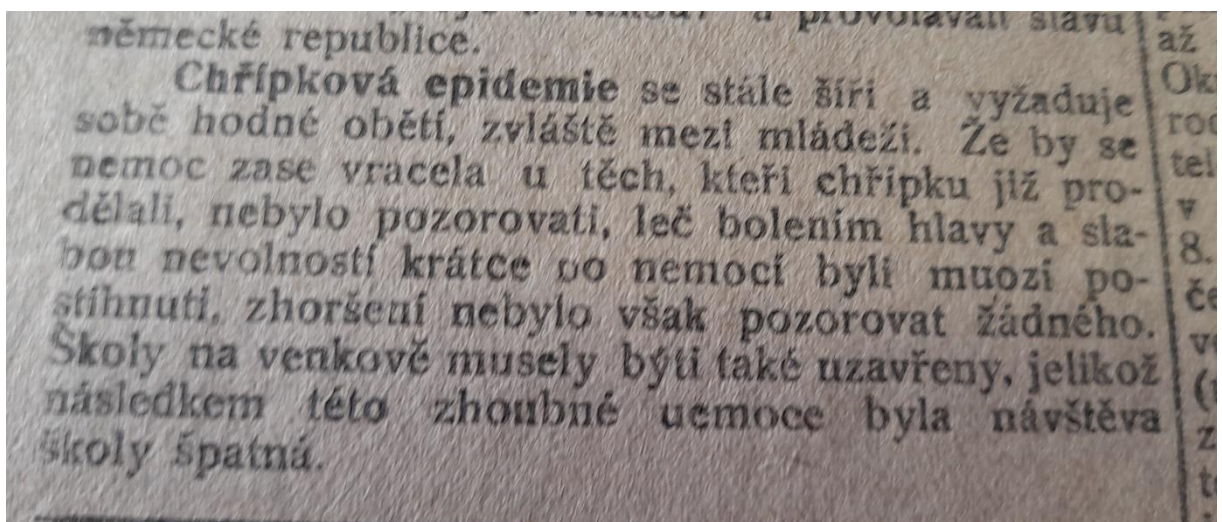
Obrázek 20 - Španělská chřipka v Prostějově, Ječmínek 19. 10. 1918 (vlastní fotografie)



Obrázek 21 - Vyhláška o uzavření škol, Hlas lidu 25. 10. 1918 (vlastní fotografie)



Obrázek 22 - Rozsah pandemie španělské chřipky v Prostějově, Hlas lidu 25. 10. 1918 (vlastní fotografie)



Obrázek 23 - Chřipková epidemie, Hlas Lidu 25. 10. 1918 (vlastní fotografie)

Nepodávejme si rukou! Vzhledem k nebezpečí chřipkové nákazy radí se, aby si známí na setkané nepodávali rukou. Je to zvyk starý, ale spíše již mechanický. Snad každému stačí pouhá úklona.

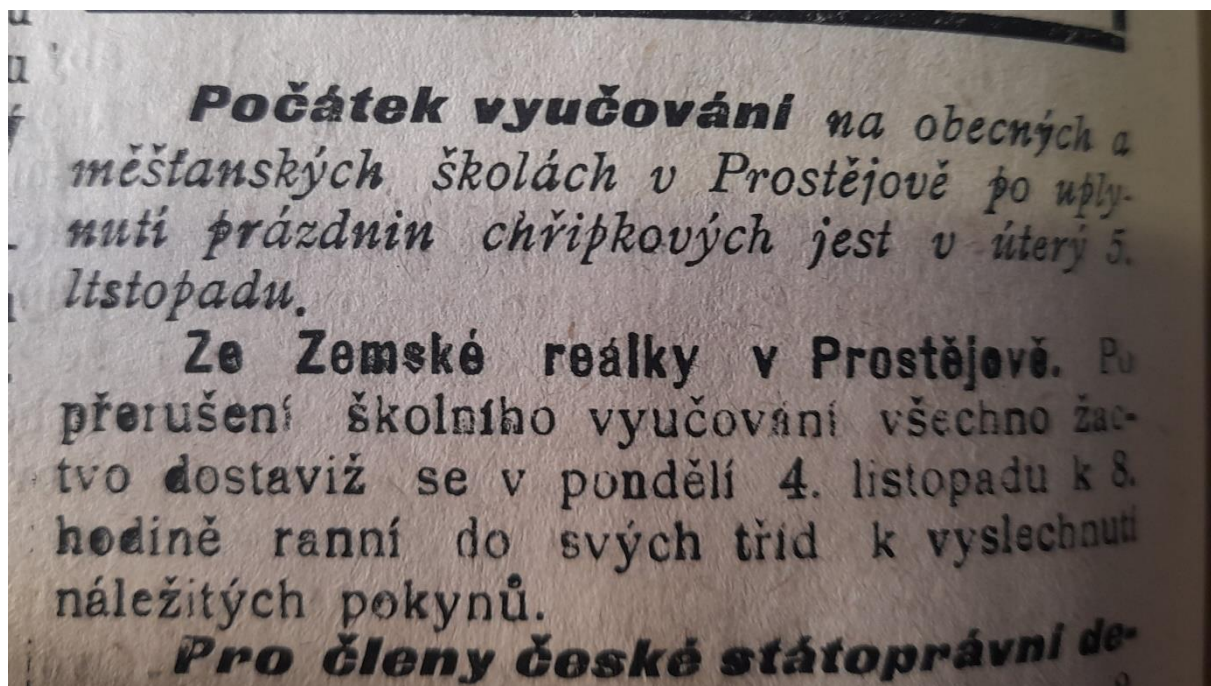
Obrázek 24 - Hygienická doporučení, Hlasy z Hané 26. 10. 1918 (vlastní fotografie)

Nekupujte u keřasů. — Z rodiny Vrchlického zemřeli jeho bratr Bed. Frida, syn Jar. Frida a jeho choť chřipkou. Tato před smrtí povila dvojčátka. — Chřipka se roznáší bankovkami. Umyjte si po nich ruce! — Český svaz odmítl pozvání ryt. Hussarka. — Český svaz

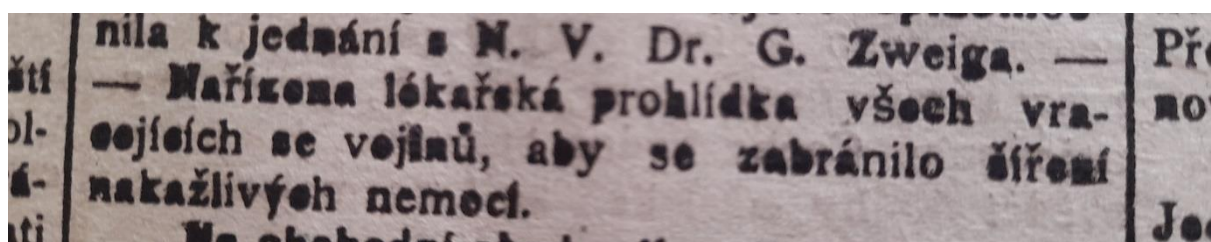
Obrázek 25 - Přenos z bankovek, Ječmínek 26. 10. 1918 (vlastní fotografie)

prohlášen doktorem práv.
Pohyb obyvatelstva v městě Prostějově v říjnu 1918. Narodilo se 31 dětí. Zemřelo 122 osob, největší dosud počet. Přistěhovalo se 106 a vystěhovalo 92 osob. Úbytek obyvatel činí 52 osob. Haličských vystěhovalců zbylo koncem měsíce ještě 386, italských 674.

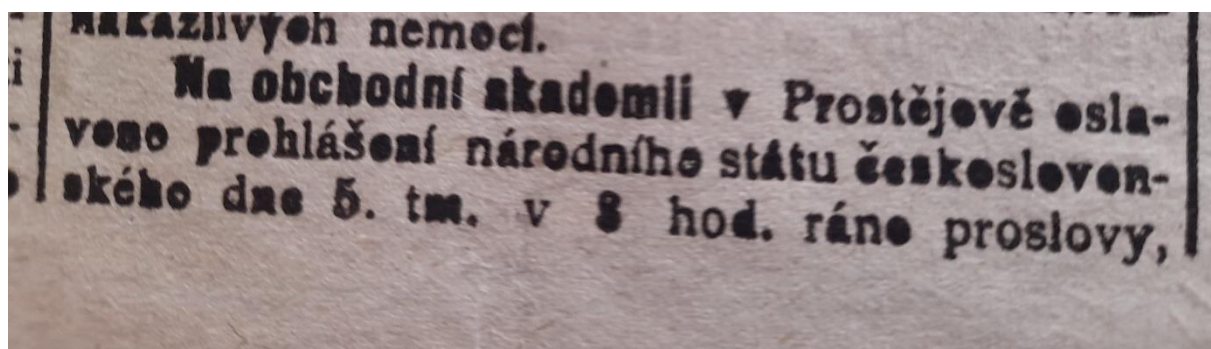
Obrázek 26 - Pohyb obyvatelstva v říjnu, Hlasy z Hané 20. 11. 1918 (vlastní fotografie)



Obrázek 27 - Začátek vyučování na školách, Hlasy z Hané 2. 11. 1918 (vlastní fotografie)



Obrázek 28 - Lékařská prohlídka navrátilých vojáků, Hlasy z Hané 13. 11. 1918 (vlastní fotografie)



Obrázek 29 - Oslava založení státu, Hlasy z Hané 13. 11. 1918 (vlastní fotografie)

...mléka po 60 hal — Epidemie chřipky
minula s vyhlášením českosl. státu. —
telských kruhů chystá se...

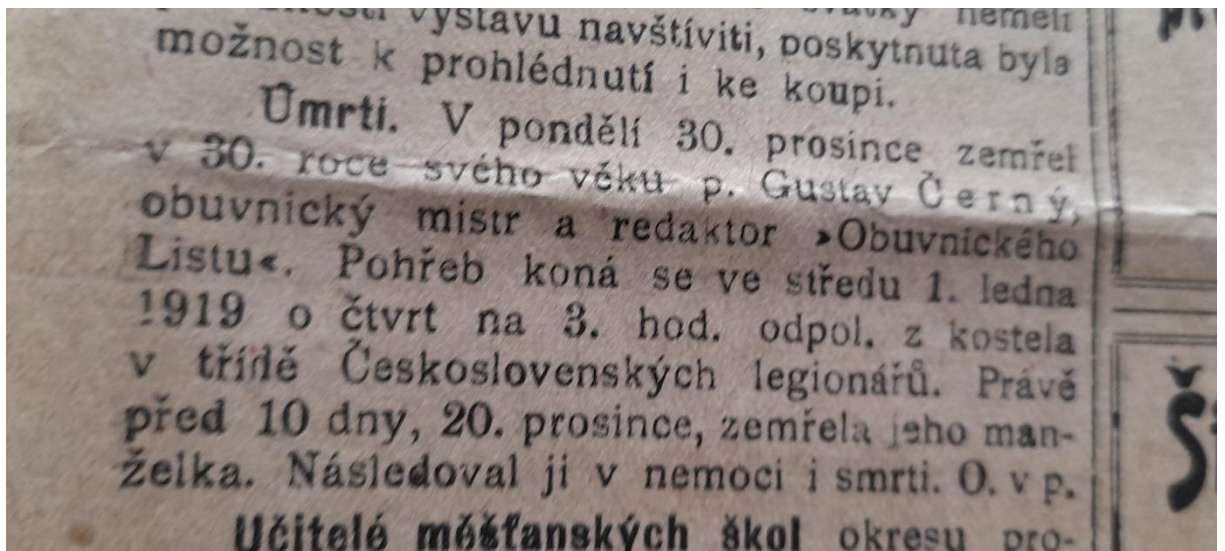
Obrázek 30 - Epidemie ustoupila, Ječmínek 16. 11. 1918 (vlastní fotografie)

m-
dě Z města. Chřipka opět sklátila několik
mladých životů. Pro spálu zavřeny některé
třídy. — Socialisté budují velké oděvní druž-
stvo dělnické s podíly po 500 K. Počítají na
státní dodávky, — Velmi se množí v městě
noční krádeže. — Jesličkové pobožnosti zač-
nou na Boží Hod o 3. hod. (O 6. hod. fan-

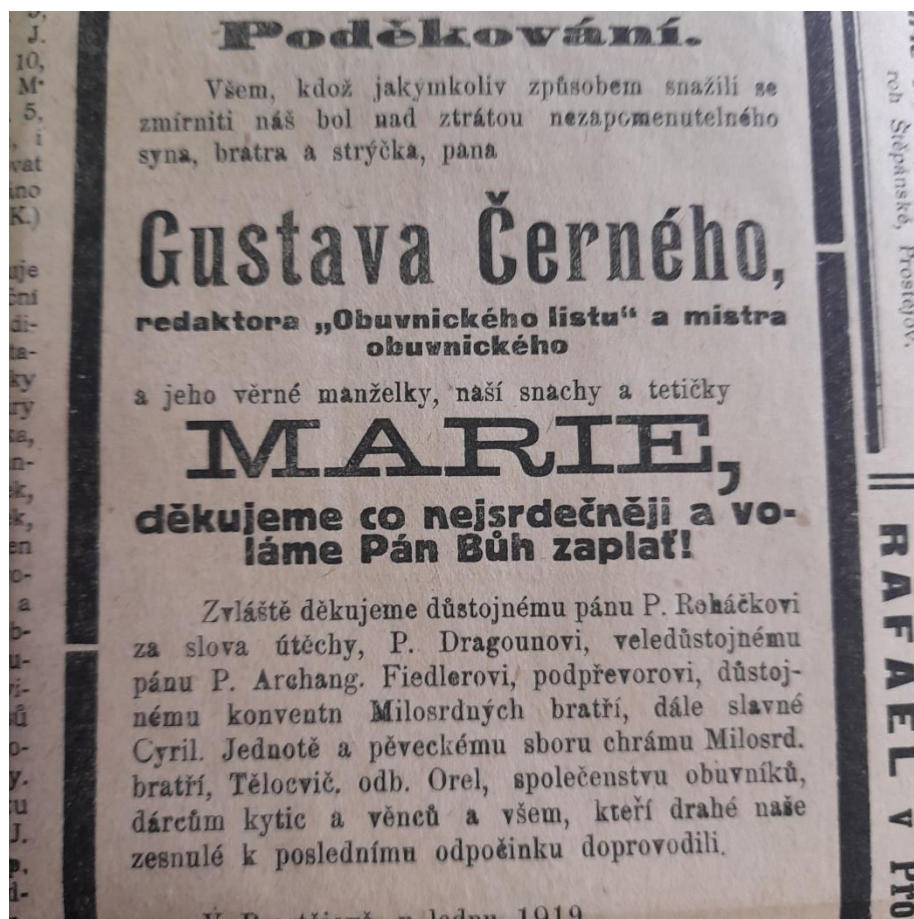
Obrázek 31 - Návrat chřipky, Ječmínek 21. 12. 1918 (vlastní fotografie)

ský hřbitov.
Úmrtí. Po krátké chřipkové nemoci ze-
mřela v pátek 20. prosince v 26. roce svého
věku paní Marie Černá, manželka obuv-
nického mistra p. Gustava Černého. Pohřeb
koná se v neděli 22. t. m. o 2. hod. odp. štěp
z kostela ve třídě Československých legi-
onářů. štěc
Bezplatným velitelem četnického od- si t

Obrázek 32 - Úmrtí na chřipku, Hlasy z Hané 21. 12. 1918 (vlastní fotografie)



Obrázek 33 - Úmrtí na chřipku, Hlasy z Hané 31. 12. 1918 (vlastní fotografie)



Obrázek 34 - Úmrtí na chřipku, Ječmínek 1. 1. 1919 (vlastní fotografie)

1919. Orálek z Prostějova.
Pohyb obyvatelstva v Prostějově. V měsíci prosinci 1918 narodilo se 16 dětí a zemřelo 86 osob. Přistěhovalo se (nečítaje vrátivší se vojíny, kteří zde mají stálé bydliště) celkem 205 osob, vystěhovalo se 160 osob. Úbytek obyvatelstva činí 21 osob. Haličských uprchlíků je zde ještě 157.
Kulturní rada moravská. V neděli 5. tm.

Obrázek 35 - Pohyb obyvatelstva v prosinci, Hlasy z Hané 8. 1. 1919 (vlastní fotografie)

vede Dr. Šmeral.
Úmrtnost za minulý rok byla neobyčejná. Narodilo se asi 300 osob, zemřelo 800, tedy o 500 více! Chřipka a válečný nedostatek vykonaly své truchlivé dílo. Počet sňatků se valně nemnoží.
Lupiše přechovával koňský handlíř Ferd.

Obrázek 36 - Úmrtnost v roce 1918, Ječmínek 11. 1. 1919 (vlastní fotografie)

čet nů
ního nařízení bude přísně stíháno.
Ve veřejné nemocnici v Prostějově bylo za rok 1918 ošetřováno 3654 nemocných, z toho 1775 v místě cizích.
Jmenování. Továrny na hospodářské

Obrázek 37 - Veřejná nemocnice v roce 1918, Hlasy z Hané 15. 2. 1919 (vlastní fotografie)

oc., dostává se jim malého posilnění.
 Na
 tě.
 li.
 ek

Do léčení dispensáře přijímají se nemocní s plicní chorobou, kteří vykáží se doporučovacím lístkem lékaře neb veřejných ambulancí.

Obrázek 38 - Léčení dispensáře, Ječmínek 4. 1. 1919 (vlastní fotografie)

Knad v prvých dnech po zahájení roku školního rozšířila se v Prostějově epidemie chřipky španělské a řádila mezi žactvem, podvýživou strádajícím, tou měrou, že úřady byly nuceny uzavřít školy od 17. října do 4. listopadu.

Obrázek 39 – Kronika základní školy na Rejskově ulici, str.16 (vlastní fotografie)

<p><i>Nevyučováno v úno.</i></p>	<p><i>Od 18/10 - 4/11 zastaveno bylo vyučování v úno pro epid. šíření se španělské chřipky ve všech třídách. Od 20/10 - 2/11 zastavena byla I. třída pro vypuknutí spalniček.</i></p>
----------------------------------	--

Obrázek 40 – Kronika 2. národní školy chlapecké, str.81 (vlastní fotografie)

Jelikož ve všech třídách rozmohla se epidemie španělské chřipky byly od 18. října do 4. listopadu zavřeny a předního uzavření všechny školy prostějovské.

Obrázek 41 – Kronika 1. národní školy dívčí, str.80 (vlastní fotografie)

Upravění škol. Počátkem října bylo přerušeno pravidelné vyučování
nakažlivou chřipkou, která stihla téměř současně všechny
členy sboru a většinu žákyní. Proto bylo vyučování
okresní školní radou přerušeno od 2./10. – 7./10. Poněvadž po-
dobné poměry nastaly i na jiných školách, byly všechny
prostějovské školy uzavřeny na dobu od 17. října do
4 listopadu. 2 žákyně podlely nemocí.

Obrázek 42 – Kronika 4. národní školy dívčí, str.36 (vlastní fotografie)

546	26 170	1918 říjen 13 15 na městském hřbitově v Prostějově	Čermáková Olga, ro- dová učitelka v Prostěj- ově, dcera Josefa Čermáka mlynáře Trzičích a jeho manželky Marie Richterovy, Lanšk. uhl.	1911 25	Zároveň plac po chřipce o. 508	Směs uctyl vlastní, proto převážně na	Narozen 12/10 1898 v Trzičích politický okres Kroměříž Sezdán
-----	-----------	--	--	---------	--	--	--

Obrázek 43 – Zápis v matrice farnosti Povýšení sv. Kříže, str. 415 (vlastní fotografie)

Únosem p. k. okresní školní rady ze dne 1. října 1918
č. 1200 ustanovena kandidátkou učitelství Olga
Čermáková výpomocnou učitelkou na této škole.
Mladá, směřová byla učitelkou, onemocněla počátkem
října španělskou chřipkou a podlela zákeřné
nemoci dne 13. října l. p.
Slavného pohřbu, který konal se dne 15. října, účastnilo
se se sborem učitelským všechno řachtvo naší školy.
Sbor učitelský věnoval na její památku zemřelé
40 Kč na Matici Opavskou.

Obrázek 44 – Kronika 1. národní školy dívčí, Olga Čermáková, str.80 (vlastní fotografie)

Dne 15. října súčasnil se učitelký sbor pohřbu mladší kolečnické Olgy Čermákové, vzpomocné učitelky na 1. dívčí škole. Zarmoceníjm rodičům projevona nejhlubší soustrast na zabitou předčasně zloženého věku. Poněvadž se epidemie španělské chřipky hrozivě šíi la, a vřídala si nespočetných obětí, nařídilo c. k. okresní hejmannství přípisem z dne 17. října 1918 č. 2836 by zastaveno bylo vyučování na všech veřejných školách. Utěchte dnem překetně vešly se děje přes monarchii rakousko-uherskou a přelomily hranice.

Obrázek 45 – Kronika 3. národní školy dívčí, pohřeb Olgy Čermákové, str.118 (vlastní fotografie)

Dne 4. listopadu se zřetvo opět sešlo a shromáždilo v učárně 4. třídy, kde k němu promluvil o veliké události správce školy. V řeči své poukázal

Obrázek 46 – Kronika 4. národní školy chlapecké, návrat do školy, str.79 (vlastní fotografie)

8. listopadu byl vzpomínkový den nešťastné bitvy na Bílé hoře. Žáci i s učitelským sborem přítomni byli slavnosti, kterou uspořádaly chlapecké školy v Prostějově v Národním divadle.

Obrázek 47 – Kronika 4. národní školy chlapecké, připomínka bitvy na Bílé hoře, str.80 (vlastní fotografie)

8/11 oslaveno 300. výročí bíloh.
bitvy v národ. domě. Po případ-
ném proslovu následovaly recitace
učitelstvem i žáky, členové vlasti-
mily i Orlice zapěli sbory a ži-
vým obratem předvedeno žánru
svobození naší Čechie. Zapěním
národ. hymny slavnost, již účast-
nili se žáci všech škol obec. a měst,
skončena.

Obrázek 48 – Kronika 2. národní školy chlapecké, připomínka bitvy na Bílé hoře, str.81 (vlastní fotografie)

vynešla přes 1000 K vstupného a ukojila po-
někud protikřesťanskou zášť pořadatelů.
Prostějovská čísla. Koncem r. 1918 bylo
v Prostějově 30.843 katolíků, 1850 židů, 356
nekatolíků. K těmto odpadlo za ten rok 9
osob ve věku 19–36 let. — Pokřtěno bylo
242 dítek manželských, 38 nemanželských.
Oddáno bylo 240 párů. Zemřelo 777 osob,
z toho 157 bez zaopatření (náhlá smrt, sebe-
vrahové, zastřelení).
Místní odbor „Komenského“ v Prostějově
koná valnou schůzi v hotelu 3 mouře-

Obrázek 49 - Prostějovská čísla na konci roku 1918, Hlasy z Hané 29. 1. 1919 (vlastní fotografie)